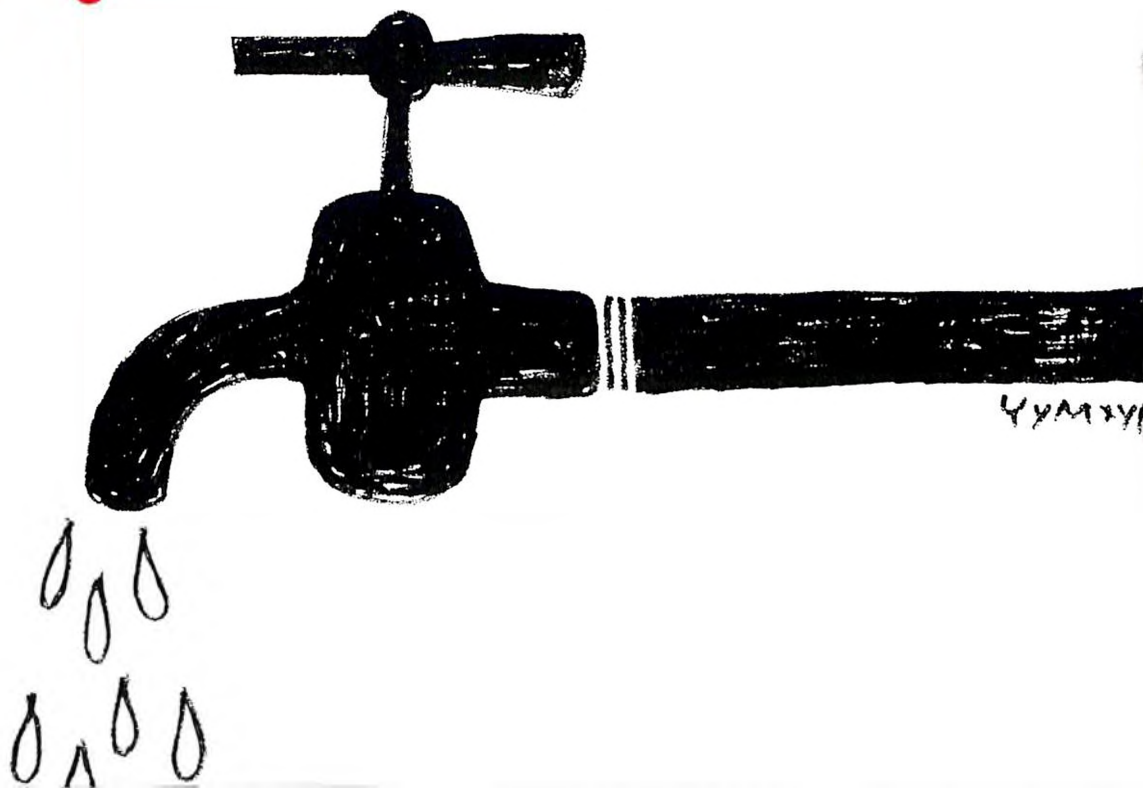

ŽAK KONFINO

KRV NIJE VODA

farsa u 3 čina

Odlomak eseja Šlojme Belisa iz varšavskih jidiš novina »Folks-štime« od 16. juna 1962. objavljen povodom premijere Konfinovog komada EKSPERIMENT (KRV NIJE VODA) u Jevrejskom državnom pozorištu u Varšavi.

... »Bez obzira na problematiku, ovaj komad može se svrstati u red lakših komada. On je skrpljen umjesno i mudro. Delo se odlikuje prodornom akcijom, koja se stalno razvija, prefinjenim humorom i tečnim jezikom. Kad kažemo »skrpljen«, nemamo ni najmanje nameru da učinimo na žao autoru; u ovom slučaju, to je čak vrlina. Apsurdni rasizam koštao je svet, a naročito nas — veoma skupo. Farsa je narasla do potresne tragedije pa ipak nije prestala da bude farsa. Delo je napisano 1938, pre nego što su hitlerovska čudovišta rasplamsala drugi svetski rat. Autor je hteo da ismeje rasizam, kvintesencu hitlerovske analfabetske ideologije. Graditi psihološku dramu, ili čak psihološku satiru, značilo bi uzimati u izvesnom smislu ozbiljno komičnu i skroz besmisleni teoretsku ekvilibristiku rasističke ideologije. Ova pseudonaučnost najbolje se može prikazati u bufo-spektaklu.

Doživljaji ljudi koji učestvuju u akciji nisu normalni ljudski doživljaji; oni su nametnuti silom terora, sugerisani i izvežbani u atmosferi straha i licemerja. To su doživljaji ljudskih karikatura, likova, koji žive u duhovnoj gazeži, baziraju na najnižim instinktima, a koji su naglo izbili na površinu, odenuvši se u bučan patriotski nemački ogrtač, da bi kamuflirali svoj životinjski lik i perfidiju. Sve što se dešava u tom komadu moglo bi se potpuno jednako dešavati i u stvarnosti — sve do poslednjeg šrafića onih motiva koji su pokrenuli akciju

I stoga što je sve ovo u životu toliko moguće, a ujedno toliko komično, baš zbog toga je ovo u životu dovelo do apsurda. Autor nije morao da se upušta u lavirint obične porodične drame. Dovoljno je bilo da se lako i pametno uhvati nit kako bi se došlo do željenog scenskog podrugljivo-demaskirajućeg efekta. Smisao ovog komada upravo je u tome što je to bufo ne u pozorištu, već u životu. Oni koji bi u ovom komadu hteli da nađu dramu ili tragediju sa psihološki produbljenim detaljima, duhovnu borbu i tome slično, neće u njemu naći ništa od toga. Jednostavno zbog toga što takvi elementi i ne treba da budu tu. To je komad — humoreska. I upravo u tom žanru, autor obično radi.

Komad je napisan sa dobrim poznavanjem posla, ekonomično, bez ijedne suvišne scene, odugovlačenja, sa zdravom scenском elastičnom oprugom. Tu se sve može motivisati — sve je neophodno. I još nešto, a to je najvažnije: bez obzira na svoju lakoću, ima podtekst koji je mnogo važniji od pravog teksta.

Naslovna strana:
ZUKO DZUMHUR

•

Izdavač:
SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA
JUGOSLAVIJE, BEOGRAD

•

Redakcija:
IVAN IVANJI (glavni urednik)
LUCI PETROVIĆ

•

Lektor:
DRAGICA STOJANOV

•

BEOGRAD, 1972.

Štampa:
-SRBOSTAMPA-

Ovim izdanjem jevrejska zajednica Jugoslavije izražava svoje poštovanje, zahvalnost i tople želje Žaku Konfinu i njegovom književnom stvaralaštvu, povodom osamdesetog rođendana.

Beograd, juna 1972. godine.

Paul H. Jones

MLADIĆ OD OSAMDESET GODINA — ŽAK KONFINO

Žak Konfino voli da ponavlja ono što mu se dopada. Mora da mu je to stara navika. Ako je takav bio i kao dete — a sve mi se čini da drugačije ne može biti — biće da to voli, eto, već osamdeset godina. Voleo je da i u svom književnom opusu ponovi nanovo i uvek nanovo, pa makar i u nešto izmenjenim okolnostima, duhovite zgode, određene likove, prijatne dosetke. Jer on piše o jednom svetu, a u tom istom svetu desi se da se stvari i ponove.

Pošto je to tako, on mi neće zameriti što ću se poslužiti tim njegovim metodom — kako mi to bude najpogodnije. On ne sme da se ljuti zbog toga. A ako on — naš slavljenik — neće, neće smeti ni drugi. Želim, naime, pa zato, počinjem tako izdaleka i ne smem odmah sa istinom na sredu, da se ponovim. Svojevremeno sam jednim malim tekstom čestitao Žaku Konfinu sedamdeseti rođendan. Sada je na redu osamdeseti. A pošto se on nije izmenio (neki dan, kad smo se sreli u banci da proverimo šta ko ima na žiro računu, a nije bilo bogzna šta ni na njegovom, ni na mom), i opet sam sa zadovoljstvom konstatovao da je isti kao pre dvađeset i pet godina, kad sam ga upoznao. Pa kada je on isti, a i ja sam, nadajmo se, isti, nije čudo što mu za osamdeseti rođendan¹⁾ ne mogu reći mnogo novoga, samo možda spretnijim rečima — ukoliko sam ja štogod naučio za ovu deceniju — da ispričam ono staro.

Jer tada sam rekao da iste godine kao i on slave rođendan i Ivo Andrić i Miroslav Krleža. I ta je činjenica ostala. Kao što su 1962. oni, a sa njima i njihovi čitaoci i poštovaoci, proslavili sedamdeseti, sada slave osamdeseti rođendan. Na sreću svih nas — i oni živi i zdravi. Očigledno, ta 1892. bila je dobra.

I razmišljajući o tome šta Konfina još, osim što je književnik i njihov ispisanik, povezuje sa Andrićem i Krležom, ispričao sam mu šta je jedan pisac, nešto mlađi od njih, ali po svom duhu od ona dva velikana bliži Konfinu, nemački dečji pisac Erih Kestner rekao kad su ga zapitali šta misli o sebi. Rekao je: »Da sam teniser, ne bih sebe poslao u Vimbldon. A ne bih sebe naimenovao ni za nemačku reprezentaciju za Devis-kup. Ali u Vimbldonu je, kako čujem, bilo već i veoma dosadnih mečeva, dok je na najmanjim klupskim turnirima bivalo i te kako uzbudljivih borbi u pet setova... «

¹⁾ Dr Žak Konfino rodio se u Leskovcu 22. juna 1892.

Ne, ni čika Žak nije nijedanput zaigrao na Vimbldonu braneći jugoslovenske boje. Čak ni ja, koji ga toliko volim i poštujem, ne bih ga kandidovao baš za Nobelovu nagradu. Ali, da se ponovim, da citiram sebe (samoga sebe čovek sme da plagira, ni Autorska agencija mu ne može ništa), »na našim klupskim turnirima se Žak Konfino već mnogo decenija bori ne razmišljajući mnogo o donkihoterijama takozvanog svetskog priznanja, za koje mnogi neće da vide da se tako često vode sa proizvoljnim vetrenjačama. Uzjahao je Žak Konfino Rosinantu svoga humora prilično davno, ali je nikada nije izdavao za nekog raketnog Pegaza...«

Svet? Svet leskovačkih sokaka, svet dorćolskih jevrejskih kuća, svet Konfinovih zemljaka — retko je napuštao u svojoj književnosti. Da, povukla ga je i tema zarobljeničkog logora, ali i tamo je u oficirima i vojnicima prepoznao svoje komšije. Pokušao je jednom dramom da skine veo sa nacističkog pogleda na svet, ali i taj njegov izlet u Hitlerovu Nemačku, po rodu književnom je komedija. Čak i suočen sa dželatima, Konfino je našao povod da ih ismeva. A ismevanje je opet neka vrsta smeha. Bez tog smeha, čika Žak ne može.

U takvom svom svetu smeha rodio se jedan mali Žak u Leskovcu pre osamdeset godina, i na osnovu njegovih pripovedaka i romana, ja pomalo mogu da zamislim kako je izgledao sokak u kome su ga zapitali da li je razapeo Hrista. Ako je Brana Mitrović prikazivač njegovog književnog dela u leskovačkom časopisu Naša stvarnost tačno izbrojao sva štampana Konfinova dela, onda ih je bilo 6 zbirki pripovedaka i humoreski sa oko 100 dela kratke proze, 4 romana (iako su — kao, uostalom, i poneke zbirke pripovedaka — neki srodni sa nekim prethodnim) i 5 drama. Nećemo ovde navesti brojne napise rasute po časopisima, reportaže, prevode. Ali zar je važna bibliografija. Ne, ne ovom prilikom, ne što pisac Konfinovog ranga to ne bi zaslužio, ne što njegov opus nije dostojan i ambicioznije studije, ali prilika rođendana, i to okruglog, i ne baš čoveka u najprvom cvetu mladosti, pogotovu rođendan čoveka čika-Žakovog duha, neće moći da se ukruti u bronzu spomenika. »Na kraju krajeva«, da opet citiram Kestnera, kako sam ga i pre deset godina citirao, »svako od nas, bez obzira da li to želi, ili ne — a ko bi bio lud da to želi — postane flašica sa lepo i čitko ispisanom etiketom preko trbuha.« »I gle«, nastavio sam da pišem pre deset godina, »ja znam etiketu i za Andrića i za Krležu. Za Konfina ne znam.« Da bih rekao nešto o Konfinu, morao bih da kažem nešto o njegovim junacima — ovaj pisac se sakrio iza njihovih leđa. Njega gotovo da i nema. On ne filozofira. On se ne pridikuje. On nama ne prodaje neku svoju potresnu nauku. On se ne busa u grudi da nam donosi poruku koja će potresti svet. Konfino nije čak ni Wunderrabi koji će strašnom božjom rečju udahnuti život glini i pretvoriti je u Golema. On nas neće zaprepastiti svojom neočekivanom dubinom — ali ne stoga što je ne bi poznavao, nego što sit ne može da se načudi nagnut nasmejan nad svakodnevnim sitnim stvarima, od kojih i za koje svi mi živimo. Uostalom, Niče je rekao da se dubokima prikazuju samo one vode koje moraju da zamute svoju površinu kako se ne bi primetilo koliko su plitke, dok bistre ne kriju svoje lepo dno.

Konfino je čovek koji svojom književnošću uči sve nas da ne gubimo smisao za humor. Kao što je pisao priče, on je pisao i akte u životu, verujem i recepte kao lekar. Nisam imao prilike da čitam njegove recepte, ali listajući neka njegova dokumenta, morao sam glasno da se nasmejem jednom njegovom aktu koji je napisao u vreme kada je morao da strepi i za svoju glavu. U zarobljeničkom logoru u Italiji, Konfino je sa svojim prijateljima izveo skeč Repatrirci. Komandant logora, neki pukovnik Lazić, 5. aprila 1943. pod brojem 54. uputio je Konfinu akt u kome ga tuži da je učinio »krivično delo upereno protiv časti i ugleda naše vojske i oficirskog kora, koje podleže odredbama našeg vojno-krivičnog zakonika. Kao naročito otežavajuće okolnosti za vas su još: a. Da ste delo učinili kao oficir u uniformi za vreme rata; b. Da je delo učinjeno pred neprijateljem, t.j. u prisustvu neprijateljskih vojnih lica i u neprijateljskoj zemlji«. Konfino tada rezervni sanitetski kapetan I klase, brani se najpre ozbiljno, dokazujući da navodi optužbe nisu tačne, ali na kraju se vraća svome stilu i u svom aktu kaže: »Moj pozorišni komad je jedno iznad svega patriotsko delo i ja se čvrsto nadam da ću zbog njega dobiti majorski čin i biti odlikovan.« Svakako ne samo za tu jednočinku nego za delo kompletnog čoveka, pisca, lekara i patriote, ova zemlja i jeste svoga Žaka Konfina odlikovala Ordenom rada s crvenom zastavom. Ne znam da li je taj pukovnik Lazić, da li su ostala gospoda pukovnici koji su se dodvorivali okupatoru doživeli tihi trijumf malog lekara i pisca, ili žive samo još zahvaljujući njegovoj jednočinki. Ali Konfinu je trijumf inače stran. Mane drugih ljudi navikao je da vuče na svojoj grbači kao svoju možda jedinu manu, svoju astmu, sa kojom eto živi već preko pedeset godina, a da mu nije mogla ništa. Čika Žak se nije dao njoj, nije ni ljudskim pakostima. Da nije kao čovek bio uvek iznad svakog zla, ne bi njegova proza uspevala da bude nešto gotovo jedinstveno: satirična, a da nema žaoka; peckava, a da ne vređa; ukusna, ali bez ljutine paprike i bibera, ili u samo homeopatskim količinama, tako da je sve od toga bolje, ali ništa — gorče.

U jednoj svojoj priči, Konfino opisuje starca Isaka koji je ceo jedan život svake subote donosio cveće svojoj Šari. I neko je za Isaka rekao da je pesnik, pa se Sara začudila:

— Zar pesnik? Otkuda pesnik? Pa ja ništa o tome ne znam. On pesnik?

Objašnjavaju joj:

— Četrdeset godina vam svake subote donosi cveće. Pa zar to rade obični ljudi? Eto, sami kažete: zar to rade obični ljudi?

I sad moram da plagiram svoj plagijat. Jer već u svom članku o sedamdesetom rođendanu Žaka Konfina plagirao sam svoj prikaz Konfinove zbirke Nove humoreske — i sad treći put citiram sebe o njemu:

Već mnogo decenija, Žak Konfino nam donosi, baš kao Isak u pripovesti Kao u pesmi cveće svog humora i postoji opasnost da — navikli na već umirujuće i blage boje te utešne i tihe literature — zaboravimo da zahvalimo piscu. A to što on čini, nije svakodnevna stvar. U svakoj temi o životu naći zrno dobrote, odblesak veselja — da se poslužimo njegovim pitanjem o Isaku koji je svake subote

donosio cveća svojoj bakici: — Eto, sami kažete: zar to rade obični ljudi?

Mene je to toliko dirnulo da me »uhvati« svaki put kad ponovo pročitam. I čitaću još i ponavljaću. I za one koji to treba još jedanput da čuju, i za nove koji treba da počnu da čitaju Konfina, da bi bolje upoznali svet i malo lakše poneli breme koje će im biti natovareno.

I — ko mi šta može? — bićemo stariji za po deset godina, ali još uvek ćemo se sresti na šalteru Beogradske banke i čekati te nesrećne honorare koji nikada da stignu na vreme, i za Konfinov devedeseti rođendan kroz deset godina mislim — čestitajući mu — da opet ispričam istu priču.

Ivan IVANJI

*Skica
za
bibliografiju*

SKICA ZA BIBLIOGRAFIJU

(Prema eseju Brane Mitrovića *Tri i po decenije književnog delovanja Žaka Konfina*,
»Naša stvarnost«, Leskovac, 1969)

PRIPOVETKE I HUMORESKE

MOJI OPŠTINARI, Beograd, 1934, »Geca Kon«
LICA I NALIČJA, Beograd, 1936, »Geca Kon«
HUMORESKE, Beograd, 1941, »Geca Kon«
ROTARIJANCI, Beograd, 1953, »Jež«
LEKAREVE PRIČE, Beograd, 1953, »Narodna knjiga«
NOVE HUMORESKE, Beograd, 1960, »Minerva«

ROMANI

MOJ JOCKO, Beograd, 1937, »Geca Kon«
MOJE JEDINČE, Beograd, 1952, »Prosveta«
100 GODINA — 90 GROŠA, Beograd, 1952, »Novo pokolenje«
JESI LI TI RAZAPEO HRISTA, Beograd, 1968, »Jež«

DRAME

PLAGIJAT
SIROTO MOJE PAMETNO DETE
ZAKLINJEM SE
U SREDU SE REGISTRUJEM
KRV NIJE VODA (takođe i pod naslovom EKSPERIMENT)
ŠTRAJK U ZAROBLJENIČKOJ BOLNICI (takođe i pod naslovom REPATRIRCI)
itd.

U štampi:

POŽURI DOKTORE! Priručnik za lekare i medicinare, a, vala,
i za bolesne i zdrave

Žak Konfino

*Kev
nije
voda*

Faksa u tri čina

L I C A :

HANS, bivši arijevac

ELA, njegova mlada žena, čista arijevka, ali, izgleda, zaljubljena
u hm... hm...

GERTRUDA, njegova sestra, prečista arijevka, zaljubljena u tog
istog

Dr ESNER, ovejani arijevac, ali star

Dr KON, mladi lekar

NEPOZNATA, koja zna nešto više

AGENT GESTAPOA

DOGADA SE u prvoj godini hiljadugodišnjeg Rajha

PRVI ČIN

SCENA: Građanska soba. U njoj trešti radio. To treštanje dopire i kroz otvoren prozor, iz daljeg i bližeg susedstva. Dopire i iz zvučnika na uličnoj raskrsnici. Prenosi se Hitlerov govor.

Pojava 1

GLAS iz radija:

(Najpre urnebesno klicanje i skandiranje: Sieg! Heil! Sieg! Heil! Onda se sve smiri, pa se čuje:)

Firer je svoj govor završio ovim rečima:

Naš narodni organizam infiltrovan je otrovom koji je jevrejski uljez kroz vekove lučio u sve sokove našeg kulturnog života. Jevrejska plutokratija isisavala nam je životnu snagu sa bezobzirnošću kojoj nema granica.

Ali sad je kucnuo čas odmazde.

Najzad je došao trenutak oslobođenja.

To je moj životni cilj, i ja vam se kunem da ću tome zadatku pristupiti sa onom temeljitošću koja je odvajkada krasila naš narod!

Urnebesno klicanje. Delirijum oduševljenja. Povici: Sieg! Heil! Sieg! Heil! (Najzad, fanfare i pesma).

Gertruda: (posmatra Hansa likujući; tu i tamo beleži nešto u beležnicu)

Hans: (nervozan i preplašen, sluša i celo vreme gestikulirajući)

Ela: (sluša, zabavljena nekim ručnim radom, dok njeni pogledi uznemireno prate Hansovo reagovanje; najzad ustane i isključi radio; potom zatvori prozor).

Svi: (ćute kao zaliveni)

Ela: Hanse, ja ipak ne mogu da razumem zašto se ti toliko uzrujavaš.

Hans: (nervozno) Uh, kad mi još kažeš da ne razumeš zašto se uzrujavam!

Ela: Ali shvati već jednom, čoveče: ti si čist arijevac! Do četvrtog kolena unazad! To tvoje hartije nepobitno dokazuju!

Gertruda: Je li? A ona transfuzija?

Ela: Šta: transfuzija?

Gertruda: Zar ta transfuzija ne dokazuje da u njegovim žilama teče jedan litar jevrejske krvi? Litar jevrejske krvi u žilama!.. Shvatate li šta to znači?

Hans: Naravno, dabome. I ti me sigurno više i ne smatraš za brata!

Gertruda: Pa sad... bože moj... Mi smo brat i sestra, to se ne može poreći. Ali, naravno, posle one transfuzije to više nije isto.

Hans: Ta prokleta transfuzija! Kamo sreće da sam odmah umro!

Ela: Pa ti bi sigurno i umro, Hanse, da nije kraj samog druma bila ta jevrejska bolnica, gde su te odmah posle one nesreće prihvatili. Bio si bez svesti i više mrtav nego živ. A naša Gertruda se čak zaljubila u tvoga spasioca i nazivala ga bogom! Sećaš li se, Gertruda?

Gertruda: (*prezrivo*) Gluposti! Koješta!

Hans: Meni ipak ne preostaje drugo nego da se ubijem.

Gertruda: I šta onda? Čemu je onda poslužio tvoj život?... Umesto da se smatraš srećnim što je Promisao baš tebe izabrala za taj epohalan eksperiment koji će našoj celokupnoj rasnoj teoriji dati pouzdan temelj!

Hans: Ah, lako je tebi da govoriš!

Gertruda: Uostalom, ne čudim se što si takav. To je dokaz više da je taj litar jevrejske krvi uništio u tebi sve ono plemenito arijevisko.

Ela: A jesi li ti, Gertruda, ikada pomislila šta će biti sa Hansom kad sve to bude gotovo, a ti objaviš rezultate tog eksperimenta?

Gertruda: Tja... U najgorem slučaju doživeće sudbinu ostalih Jevreja. Ali, s obzirom na njegove zasluge za našu nauku, ja verujem... Uostalom, Hanse, pomisli da je to sve za Firera. Budi ponosan! Pa ima li nešto lepše i uzvišenije nego dati svoj život za Firera?

Ela: Gluposti! Čista donkihoterija! Izvini, Gertruda, ali za mene je to...

Gertruda: Meni je savrešno svejedno šta je to za tebe... Svet i ne sluti kakav mi epohalan posao obavljamo u ovom zabačenom gnezdu, iza božjih leđa!

Hans: O, bože, ja i — epohalan posao!

Ela: Kod toliko naših naučnika da niko ne dođe na tu misao nego baš ti! Ja ne znam da li ti imaš maturu?

Gertruda: Maturu i dva semestra na medicini, gospođo.

Ela: (*ironično*) Dva semestra na medicini!... E, onda je to sasvim druga stvar.

Gertruda: Ali to nema veze, Ela. Ta, shvati već jednom: mi živimo u eri najveće revolucije u istoriji. Mi krčimo nove puteve. Seti se kako je radio Paster!

Ela: Kako je radio Paster?

Gertruda: Paster je spasao čoveka od besnila, iako nije bio lekar. A onda je rekao zvaničnoj medicini: »Izvolite, gospodo, ja sam ovoga čoveka spasao, a vi sad objasnite kako i zašto!«

Ela: (*ironično*) Znači: Oni će to posle da objasne?

Gertruda: Jeste, gospodo, oni će to posle da objasne! (*čuje se zvono*) To će biti doktor Esner. Idem da mu otvorim (*odlazi*).

Pojava 2

Hans: Eto, i taj Esner... Vidiš, i on se slaže sa Gertrudom. Jedan stari lekar! ... Pa šta bi ti još htela?

Ela: Taj matori klipani?... Ta šta taj magarac ne bi učinio da se samo umili Gertrudi i dokaže joj da je mlad duhom!

(Ulaze Gertruda i Esner)

Pojava 3

Ela: *(hladno)* Heil! Izvolite, gospodine doktore.

Hans: *(istovremeno)* Heil Hitler... Hajdemo, Ela da ne smetamo.

Esner: Ali vi nam ništa ne smetate.

Ela: Ne, ne! *(ironično)* Vi ćete sad razrađivati sakupljeni materijal. Nećemo da utičemo na vašu objektivnost. Do viđenja *(odlazi sa Hansom)*.

Pojava 4

Gertruda: Pa šta velite na Firerov govor?

Esner: I meni je uterao strah u kosti, a kamoli prokletim Jevrejima! Za vas je to sigurno bila dobra prilika za bogatu žetvu novih zapažanja?

Gertruda: Svakako. Svakako. Evo, sad ću vam odmah pročitati svoje opaske. *(Čita iz beležnice)* »Na Firerov govor reaguje kao Jevrejin kome je nečista savest. Oseća se kao krivac uhvaćen na delu. Znaci deformacije karaktera, kukavičluka i amoralnosti.« Sad dolaze detalji. *(konspirativno)* Počeo je da špekuliše na berzi!... Jedan učitelj, molim vas!...

Esner: Fantastično! Fantastično!... Vaša moć opažanja, vaša pronicljivost prosto zadivljuju! A od svega je najlepše to što ste vi kao laik došli na tu genijalnu zamisao!... Iskreno rečeno, vi me podsećate na Pastera... I on je tako...

Gertruda: *(pogođena u živac)* Zaista, doktore, to meni uvek lebdi pred očima. Ja sanjam samo o tome kako ćemo jednog dana i mi izići pred Akademiju nauka i reći: »Mi smo jednog čistokrvnog arijevca preobrazili u Jevrejina, a vi, gospodo, sad objasnite kako i zašto!«

Esner: *(nežno)* Kad čovek samo pomsili kakve se genijalne misli rađaju u toj maloj glavici!... *(užima joj obe ruke i zaljubljeno joj se zagleda u oči)* Ja volim da gledam u te oči *(nežno joj se unese u lice)*... da kroz njih tražim te izvore... Da tražim, da tražim...

Gertruda: *(trgne se, hladno)* Kako napreduje vaša monografija, doktore? Kad ćete me upoznati malo detaljnije sa vašim radom?

Esner: E, mala moja, moram da vam priznam da još uvek moram savlađivati izvesnu skepsu.

Gertruda: Skepsu?!... Doktore, mi u Hitlerjugendu ne smatramo skepsu pozitivnom osobinom!

Esner: Niste me shvatili, Gertruda. Kad kažem skepsa, ja mislim na onu poznatu skepsu naučnika na pragu velikih otkrića.

Gertruda: Tako? Onda u dobar čas!

Esner: A sad bih morao da idem. Smem li da vas zamolim da mi date vaše zabeleške? (*uzima ih od Gertrude i stavlja u svoju torbu*). Onda (*pokušava da je poljubi*)...

Gertruda: (*hladno ga odbija; zove*) Ela! Hans! Gospodin doktor hoće da ide.

(*Ulaze Hans i Ela*)

Ela: Zašto tako brzo, gospodine doktore?

Hans: Ne zadržavaj gospodina doktora, Ela. Ti znaš da je njegovo vreme dragoceno.

Esner: Da, to je istina. Pa do viđenja, dragi prijatelji. Heil Hitler!

Hans i Ela: Heil Hitler!

Gertruda: Kad ćemo se opet videti, doktore?

Esner: Ja ću vas obavestiti. Do viđenja! (*polazi*).

Gertruda: Ispratiću vas malo (*odlazi sa Esnerom*).

Pojava 6

Hans: (*nervozno šeta po sobi i gestikuliše*) Da mi je samo znati šta su govorili! Znaš, Ela, priznajem: posle tih njihovih »sednica« i dok »zasedaju«, meni je kao da mi rade o glavi.

Ela: Sam si kriv. Zbog čega se tako pobožno sklanjaš s puta kad dođe i kad »zasedaju«?

Hans: Ne znam. Ja se osetim tako bedan i izgubljen na samu pomisao o tom njihovom »naučnom« radu!

Ela: Jest, oni ti naučno rade o glavi, a ti izigravaš budalu!

Hans: Ah, trista mu gromova! (*opet se ustumara po sobi*).

Ela: Ne budi naivan, Hanse! Pa kako to da ne vidiš u čemu je stvar? Starome je to, zaboga, samo povod da se približi mladoj devojci! Imponuje mu i priželjkuje da ga omladina prihvati kao svoga. I bogzna šta još, ali sigurno ne i ubeđenje, da Gertrudine budalaštine imaju neke veze sa naukom!

Hans: Ali šta da radim kad tako naidu trenuci sumnje? Onda više ne znam ni šta sam i, uopšte... osećam se potpuno izgubljen (*zastane pogođen iskrom jedne nove misli*). Imam ideju. Dođi ovamo, Ela.

Ela: (*pride Hansu*) Kakvu ideju?

Hans: Molim te, Ela, poljubi me.

Ela: Da te poljubim?! Šta je tebi, Hanse?

Hans: Pa poljubi me kad ti kažem!

Ela: Pa dobro. Evo ti (*poljubi Hansa*).

Hans: (*razmislivši malo*) Ne, to nije to!

Ela: Kako nije to? Šta nije to?

Hans: (jako zamišljen) Poljubi me još jedanput, ali strasno!

Ela: Još jedanput?! Ama, šta je tebi, čoveče? (poljubi ga strasno).

Hans: (razočarano) Ne deluje!

Ela: Ne deluje? (smeši se) Pa to nije ništa novo, Hanse. To je stara stvar da to na tebe ne deluje. Ali ja ne razumem kakve to veze ima... I kako uopšte u ovom trenutku može da ti padne na um tako nešto?

Hans: (kao odsutan) Zato što bi sada trebalo da deluje.

Ela: Zašto?

Hans: Pa zbog ONOGA. Zbog te jevrejske krvi u mojim žilama. Kažu da su Jevreji čulni, raspusni, razvratni...

Ela: Razumem, Hanse, razumem... Ali šta se može kad je tako! Možda tebi treba dva-tri litra jevrejske krvi!

Hans: Za mene je to važno stoga što bi to govorilo protiv Gertrudine pretpostavke.

Ela: E pa znaš, Hanse, ako je po tome, ja mislim da ni od jevrejske krvi ne treba očekivati takva čuda!

(Ulazi Gertruda)

Pojava 7

Gertruda: Dakle, Esner je krajnje oduševljen.

Ela: Znaš, Gertruda, između tebe i doktora postoji razlika od 30 godina. Ja mislim da nema te stvari u koju ga ti ne bi mogla ubediti ako samo budeš spretno upotrebljavala svoje lepe ženske argumente!

(Odjednom tresak; kroz razbijen prozor upada Kon).

Pojava 8

Kon: (upada u sobu kroz razbijen prozor, odrpan, zarastao u bradu).

Ela: (cikne) I-ju! U pomoć! U pomoć!

Hans: (istovremeno pojuri ka stolu, otvara fijoke i pretura po njima). Gde je taj revolver? Gde je taj prokleti revolver?

Gertruda: (istovremeno viče) U pomoć! U pomoć!

Kon: Čekajte, molim vas! Zašto revolver? Zašto u pomoć?

Ela: Kako »zašto u pomoć?« (opet viče) U pomoć! U pomoć!

Kon: Ama, ne treba vam pomoć. Evo, ja se predajem (diže ruke uvis).

Gertruda: Gospode bože! Pa to je doktor Kon!

Ela: (istovremeno) Hanse, to je doktor Kon!

Hans: Kakav doktor Kon?

Ela: Pa onaj NAŠ doktor Kon.

Kon: Pa dabome, to sam ja. Mogu li sad da spustim ruke?

Hans: Ne ne! Ruke uvis!

Kon: Pa dobro: evo (diže ruke uvis).

Hans: A, to ste vi? (*seđa i briše znoj sa čela*). Uh, što ste me uplašili! ... Dobro, hajde, sedite malo.

Kon: (*seđa*) Uh, spao sam s nogu!

Ela: Odakle dolazite?

Kon: Iz koncentracionog logora.

Hans: Iz koncentracionog logora?! ...

Gertruda: A kako ste smeli da dođete ovamo?

Kon: A gde ću?

Hans: Kako gde ću?! Idite kud hoćete, šta se to mene tiče! Idite svojima!

Kon: Svojima?! ... Nemam ja više svojih. Vi ste jedini moji!

Hans: Po čemu jedini moji?!

Ela: (*istovremeno*) Kako jedini moji?

Gertruda: (*istovremeno*) Ni manje, ni više!

Kon: A koga ja imam osim vas? Ja nijednog trenutka nisam posumnjao da ćete me prihvatiti kao najrođenijega.

Hans: Vi kao da ste pali s Marsa! ... Prihvatiti kao najrođenijega! Kao da je to tako prosta stvar! ...

Kon: Kako? Zar vi niste jedini moji? Vi poričete? A ona krv? ... Ništa, je li? ... E, pa ne ide to tako. Takav jedan dug ne može tako brzo da zastari.

Gertruda: Molim! Šta vi hoćete sada od nas?

Kon: Šta ja hoću od vas?! ... To je zaista lepo pitanje! Čoveka u mojim okolnostima pitati šta hoće! (*smeši se*). Vi ste zaista duhoviti, gospođice Gertruda!

Hans: Žao mi je, gospodine. Ja ću ipak pozvati policiju.

Kon: Policiju?! ... Policiju ćete zvati! ... A ovamo smo neki vajni najrođeniji! ...

Hans: Žao mi je, gospodine! (*okreće brojčanik*).

Kon: (*zadržava mu ruku*) Dozvolite, čekajte malo! Ja bih da vam kažem nešto veoma važno.

Hans: A šta je to veoma važno što imate da mi kažete?

Kon: Pa ja mislim da je u ovakvim prilikama red da se osuđenik upište ima li neku posebnu želju.

Ela: Pa da čujemo vašu poslednju želju! Dozvoli, Hanse.

Hans: Pa naposletku...

Kon: (*zbunjen*) Dakle, moja poslednja želja! ... E, vidite, na sve sam mislio kad sam dolazio ovamo, samo na to nisam! Dakle, došli smo do poslednje želje ... Dobro. Moja poslednja želja ... ta, šta mogu u ovom trenutku da zaželim lepše od ... kupatila i ... i ... jedan dobar biftek! ... Dakle, jedno kupanje i jedan biftek. Da bar ne odem na onaj svet gadan i gladan!

Ela: To ćete dobiti. Hoćeš li ti, Gertruda, u kuhinju, a ja ću da spremim kupatilo.

Gertruda: U redu.

(Ela i Gertruda odlaze)

Pojava 9

Hans: Jeste li sigurni da vas niko nije primetio kad ste dolazili ovamo?

Kon: Niko me nije primetio. Ovde, na periferiji, ulice su u ovo doba puste, pred svakom kućom je bašta, sve je — najzgodnije.

Hans: Meni je zaista žao, ali šta mogu! Vi i sami vidite kako danas stoje stvari.

Kon: Sve znam i sve razumem, gospodine. A ja nisam takav Šajlok da za litar svoje krvi tražim vašu glavu.

Hans: No, eto, vidite.

(Ulazi Ela)

Pojava 10

Ela: Kupatilo je spremno, gospodine doktore. Izvolite *(otvara vrata od kupatila i propušta Kona)*.

Kon: Bogovi će vas za to nagraditi, plemenita gospo! *(odlazi)*.

Pojava 11

Hans: Ti se igraš vatrom, Ela.

Ela: Zašto? Ti ćeš odmah posle toga obavestiti policiju, i stvar će biti u redu.

Hans: Ali ti vrlo dobro znaš da mi to nismo smeli da uradimo.

(Ulazi Gertruda)

Pojava 12

Gertruda: *(ulazi sa elanom)* Znae šta ja mislim?... Ja mislim... *(naglo se trgne)*. Ali, ne, ne! Ništa, ništa... *(zastane, zamisli se i naglo ode)*.

Pojava 13

Ela: Šta joj je?

Hans: Šta li je to htela da kaže?

Ela: Nije njoj lako, Hanse. Ti vrlo dobro znaš da je među njima bilo nešto.

(Gertruda ulazi)

Pojava 14

Gertruda: Znete šta? Ja ipak mislim...

Ela i Hans: (istovremeno) Šta?

Gertruda: (bori se sa sobom) Ali ipak...

Ela: Šta je, Gertruda? Tebi je žao tog mladića? Ja te potpuno razumem. Nežgodno ti je da nam to priznaš, je li? Ali ja mislim...

Gertruda: (gotovo uvređena, upada u reč) Ne, nije reč o tome. Nije to u pitanju (naglo odlazi).

Pojava 15

Ela: Ipak je to, Hanse. Pa i meni je žao. Znaš da bih mogla zaplakati od žalosti.

Hans: Pa sad... šta možemo!

Ela: Kad pomislim da ti je mogao biti zet!

Hans: Gluposti!

Ela: Ja se ne bih začudila ako bi ona pokušala da ga spase!

Hans: A kako?... Uostalom, ja ne verujem da bi se ona usudila na takav korak.

(Ulazi Gertruda)

Pojava 16

Ela: Jesi li mu spremila što za jelo?

Gertruda: Biće gotovo čim iziđe iz kupatila.

Ela: Zar nije šteta za tog jadnog mladića, Gertruda?

Gertruda: (hladno) Nije reč o tome. Nego slušajte šta je meni palo na um: ne čini li se vama da nam je ovog čoveka poslala sama Promisao?

Hans: Šta hoćeš time da kažeš, Gertruda? Ne zaboravi da je u pitanju begunac iz konclogora!

Ela: (ironično) Zašto, Hanse? Ako božja Promisao stalno tako misli na nas, to ne može biti opasno.

Hans: Ela, pusti Gertrudu da kaže šta misli.

Gertruda: Neću da reagujem na tvoja glupava izazivanja, Ela. Ja imam pred očima samo jedno: moj eksperiment. Drugo me se apsolutno ništa ne tiče. I ja ću vam reći i ovo: onoga dana kad taj čovek ne bude više potreban za eksperiment, ja ću ga lično predati Gestapou. Dotle ja preuzimam svu odgovornost.

Ela: To bi bilo dobro kad mi uopšte ne bismo znali da on postoji. Ali ovako mi postajemo saučesnici.

Hans: Gertruda, reci mi šta ti stvarno nameravaš. Da skrivaš begunca od Gestapoa? Jesi li svesna kakvoj nas opasnosti izlažeš? Jesi li pomislila šta nas čeka? Jer to nije samo smrtna kazna. Pomisli na ona

grozna mučenja koja joj prethode! . . . A zašto sve to? Zar da za njegov sumnjiv život stavimo na kocku svoje živote? I opet: čemu sve to? To bih ja hteo da znam.

Gertruda: Naš eksperiment je iznad naših života, Hanse. To ne smeš zaboraviti. A evo u čemu je stvar: promene tvoga karaktera posle one transfuzije, promene tvoje moralne ličnosti sasvim su izvan sumnje. Međutim, bilo bi u interesu stvari da se taj proces ubrza. Radi toga je prisustvo ovoga čoveka preko potrebno. S jedne strane, on će biti naš objekt — standard. Radi upoređivanja, razumete li? Osim toga, njegovo prisustvo će delovati kao katalizator. Već sam vazduh koji on izdiše, taj jevrejski miris kojim odiše, učiniće svoje. Taj vremenski faktor veoma je važan za naš eksperiment.

Hans: Drugim rečima, ja treba svesno da potenciram i razvijam taj proces u sebi. Tako ti to misliš, je li?

Gertruda: Sasvim.

Hans: Pa ti tražiš da radim na sopstvenoj propasti, Gertruda! Jesi li svesna toga?

Gertruda: Hanse, ne zaboravi da si izabranik Promisli! Nemoj roptati! Budi ponosan! Ako u tebi ima još samo kap arijevske krvi.

(Zvono. Dugo, zlokobno. Svi su prestravljeni)

Glas iza scene: (uz kucanje na vrata) Otvarajte! Policija!

Hans: Sad smo propali!

Ela: (odlazi da otvori i vraća se sa agentom)

Pojava 17

Agent: Heil Hitler! Tražimo jednog begunca iz koncentracionog logora.

Gertruda: Tražite nekog begunca? A zašto ga ovde tražite?

Hans: (muca, prestravljeno) Ka-ka-ka-kakvog be-be-be-gunca?

Agent: (gleda podozrivo) Nekog Kona. Nekog doktora Kona.

Gertruda: (simulira radosno iznenađenje) Kako?! Nekoga doktora Kona? Hanse, možda je to ONAJ Kon!

Agent: Poznajete nekoga Kona?

Hans: (uzvorpoljio se, preznojava se, muca)

Gertruda: Kako da ne, gospodine! Kako da ne! Ta, pogledajte samo moga brata! . . . Eto, takav je od dana kad ga je taj prokleti Jevrejin upropastio! Ah, tome bih ja htela da sudim!

Agent: (iznenađeno) Tako?!

Ela: (plaćući) Ta pogledajte moga muža, gospodine! Zar vam ne izgleda kao kakav idiot? . . . Eto, to mu je ostalo posle operacije koju je nad njim izvršio taj prokleti doktor Kon! Ah, teško meni! Teško meni!

Agent: (posmatra Hansa s visine) Pa da . . . Zaista . . . Ima nečega idiotskog . . . *(okreće se Gertrudi)* I tako, dakle, hteli biste da sudite tome Konu? . . . Hm, to onda menja stvar. Zaista čudno! A njegov trag vodi baš ovamo.

Gertruda: Kamo sreće! Hajdemo da pretražimo kuću. Moji drugovi iz Hitlerjugenda uživaće kad im budem pričala...

Agent: A, tako? ... Pod tim okolnostima, to bi bio čist gubitak vremena.

Ela: Ne, ne! Molim vas da pretražimo kuću!

Agent: Ja ipak mislim da je to izlišno. Ovde ga nećemo naći. Oprostite. Heil Hitler! (*odlazi*).

Pojava 18

Svi: (premrli od straha, čute kao zaliveni)

Ela: Jao, kad sam samo ostala živa!

Hans: Vi ste lude! ... Vi ste totalno poludele! ... One zahtevaju da se kuća pretrese! ... One to zahtevaju! ... No, sad smo postali saučesnici, sad smo uleteli!

Gertruda: Hanse, eksperiment iznad svega! To ne smeš smetnuti s uma!

(*Ulazi Kon*)

Pojava 19

Kon: O-ho-ho-ho! E, ovaj tuš vredi brat bratu četvrt litra krvi ... Ako i biftek ispadne tako dobar, onda ste pola duga odužili. A za drugu polovinu obračunaćemo se na drugom svetu. Naravno, platićete i malo interesa. Koliko je pravo.

Gertruda: (*odlazi da donese jelo*)

Ela: (*postavljaajući sto*) Sedite, doktore.

Kon: (*seda za sto*)

Gertruda: (*vraća se sa jelom*) Izvolite, gospodine doktore.

Ela: Služite se kao kod svoje kuće.

Kon: Toga ja više neću videti!

Ela: Šta vi znate kakva je vaša sudbina?

Kon: (*prihvatajući se jela*) Tu nije teško biti prorok!

Hans: Ipak. To se nikada ne može znati.

Ela: Doktore, moj muž je odlučio da vas ne izda policiji.

Kon: (*zine od čuda, prelazi pogledom od Hansa do Ele i Gertrude, zasmije se, pa brzo prekine iz straha da će oterati jedno drago priviđenje; najzad se pribere*) Gospođo, molim vas, recite to još jednom!

Gertruda: To je cela istina, doktore.

Kon: (*čuti, zanemio od uzbuđenja, onda skoči sa stolice*) I onda? I onda?

Gertruda: Stvar je u tome što ste nam potrebni za naše studije o rasama.

Kon: (*zabezeknuto*) Studije o rasama?! ... Vi se šaljite, Gertruda!

Gertruda: (*strogo*) Ja sam za vas gospođica Šulc! To nemojte zaboraviti ... Dakle, stvar je u ovome: posle one transfuzije, kod mog brata se javljaju izvesne negativne osobine vaše rase.

Kon: Ta, nemojte reći! Jadni gospodin Hans!

Gertruda: (*poslovno*) Nama je vaša prisutnost potrebna radi proveravanja i upoređivanja. Vi ćete biti naš objekt — standard. Radi testiranja, razumete li?

Kon: Ta nemojte reći! ... Interesantno! ... Interesantno! ... Samo neće li smetati to što se kod mene nisu razvile neke naročito izrazite jevrejske osobine?

Gertruda: Nije to ništa. Jevrejin je — Jevrejin. Više ili manje izražen, tek ceo kompleks je tu. Pre svega, vi ste ljudi bez karaktera.

Kon: Ako dozvolite ...

Gertruda: Ništa mi ne dozvoljavamo. Ako imate karaktera, niste za nas interesantni. Onda izvolite u konclogor!

Kon: Dakle, tako stoji stvar?! ... Pa, dabome. Naravno ... Nemam ja baš ni trunke karaktera ... Ja i — karakter! Taman posla! Samo bi mi još to trebalo!

Gertruda: Dakle, vi ste pokvaren čovek. Do srži pokvaren. Vi ste hulja i podlac. Nemate smisla za bilo šta što je plemenito i uzvišeno. Smisao vašeg života svodi se samo na jedno: da zgrćete novac. Ne birajući sredstva, ne prezajući ni od čega! Vi ste razvratnik, cinik ...

Kon: Sasvim, sasvim, dabome ... Pa kad je već to tako, onda ću vam odmah pokazati šta ja mogu (*stane pred Hansa*):- Pogledajte ovamo! (*Pokazuje vrh svoga nosa*).

Hans: (*učini kako mu je rečeno*) Gledam.

Kon: (*unos se Hansu u lice, držeći prst na svome nosu*) Gledajte tačno ovamo.

Hans: Gledam.

Kon: Sad mislite na vašu krv.

Hans: Mislim.

Kon: Prislušajte.

Hans: Slušam.

Kon: Vi ste do srži pokvareni. Vi ste hulja i podlac.

Hans: Ja sam hulja i podlac.

Kon: Cilj vašeg života svodi se na jedno: da zgrćete novac. Ne birajući sredstva, ne prezajući ni od čega. Vi ste razvratnik, cinik, rušitelj!

Hans: Razvratnik, cinik, rušitelj.

Kon: *(govori reč po reč, a Hans ponavlja za njim)* Sad ponovite: Ja sam hulja i podlac, ja nemam smisla ni poštovanja za uzvišeno, pleme-
nito i lepo. Cilj moga života svodi se na to da zgrčem novac. Ne bira-
jući sredstva! Ne prezajući ni od čega! *(Sad se Kon udaljuje od Hansa
i okreće se Gertrudi i Eli).* Moje dame, sad mi samo dajte vremena!

(Zavesa)

*(Dok zavesa pada čuje se iza scene marširanje rulje koja peva »Lili
Marlen«.)*

DRUGI ČIN

Posle šest meseci

SCENA: *Hansova soba za rad, raskošno nameštena. Velika biblioteka. Njen krajnji deo maskiraju vrata plakara, koji je smešten iza biblioteke. Jednu polovinu pozadine čini veranda sa koje se silazi u baštu. Veća, ulazna vrata. Levo manja vrata. Desno vrata od balkona.*

Pojava 1

Hans: (lepo obučen; izgled poslovnog čoveka; zadovoljno trlja ruke) Ovaj će posao doneti milione; Mi-li-one!... Za ovih šest meseci otako ste vi ovde...

Kon: (u domaćoj haljini manikira nokte; nemarno) Pa nije baš ni tako loša stvar imati jevrejsku krv, zar ne?

Hans: Drskost!

Kon: (Sasvim mirno) Još kad pomislim da vi te poslove sami nanjušite, sami kombinujete! Stvarno, vi već imate onaj jevrejski njuh za poslove!

Hans: (preteći, nestrpljivo) Slušajte, vi!

Kon: (smeši se klinično) Za vas se mirne duše može reći da ste prljavi Jevrejini!

Hans: (jedva se uzdržava) Prokleti cinik!

Kon: Zna li da vam ja prosto zavidim!

Hans: Vi zaboravljate da možete veoma lako da ponovo napipate konclogor!

Kon: Gospodine Šulc, vi morate već jednom da se odlučite: želite li ili ne želite da postanete Jevrejini! Ako želite, onda morate negovati i smisao za ironiju. Osim toga, morate biti koncilijantan, čak i ponizan. Jevrejini svakoga saslušaju, pa i kad ga vređaju, i uvek stavlja predmet diskusije iznad svoje ličnosti. Zatim, on pravi kompromise. Jevrejini to je — kompromis. Na primer, ja sada imam na umu jedan kompromis.

Hans: Kakav kompromis?

Kon: Sjajno! Evo, slušajte: ako je trebalo da ja vama dam jevrejsku dušu, vi ste je dobili. Sad bi bilo vreme da me ekspedujete u inostranstvo. Jer, znate, ako se nešto dogodi, pa dok vi njima dokažete sve kako i zašto, možete gadno da nastradate.

Hans: A eksperiment?

Kon: Eksperiment možete da nastavite sami. Međutim neka se rezultati saopšte posle vaše smrti. Slušajte što vam ja kažem. Jer sigurno je — sigurno.

Hans: A šta ako u međuvremenu neko drugi dođe na istu misao i Gertrudi preotme slavu?

Kon: Neće, neće. Niko pametan neće doći na tu misao. Nego vi poslušajte mene. Tako ćemo svi ponešto uçariti: vama ostaju profiti, Gertrudi ostaje slava, a meni ostaje — glava!

Hans: Pa... Na posletku... Ako uspete da ubedite Gertrudu, ja ne branim.

Kon: Odlično. Sad vidim da imam posla sa pametnim čovekom.

Hans: No, a sada valjda možemo razgovarati dalje o poslovima?

Kon: Da. Mi smo, dakle, razgovarali o specifičnosti jevrejskog poslovanja. Tu vam je glavno steći rutinu u podmićivanju.

Hans: E, to mi je najodvratnije.

Kon: Verujem. Mnogo je prostije ošiniti korbačem i uperiti revolver i reći: pare ili život!... A za ovo je potrebno biti psiholog. Treba umeti: s jednim valja ovako, s drugim onako. Jedan voli ovo, drugi ono. Valja se i poniziti. Jednom rečju, valja naći najprikladniju oblandu u koju ćete uviti mito.

Hans: Sto mu gromova! Teže mi je naći oblandu, nego dati pare! Nego, hajde, pređite na nešto konkretnije. Dosta mi je teorije.

Kon: E pa, eto. Ovih dana, komisija treba da primi one stokove felelične robe. Ja mislim da je sad došao trenutak da učinite veliki gest.

Hans: Gest? Kakav gest?

Kon: Vidite: veliki poslovi traže velike gestove. Bez njih se ne dospelva daleko. Njima se stiče legitimacija, bolje reći — patent na rodoljublje i ostale građanske vrline. To posle otvara vrata za druge, unosnije poslove.

Hans: I šta vi predlažete?

Kon: Tja... za vreme u kome živimo... Vaša najbolja mušterija je — država. A njen najveći, najdraži miljenik je — Hitlerjugend. Dakle, valja učiniti jedan impozantan poklon našoj, odnosno vašoj zlatnoj omladini... Pa šta da vam kažem... Poklonite joj jedan... jedan mitraljez. Neka se omladina vežba za svoj najsvetiji poziv... Ili, možda... da, to bi bilo daleko bolje: avion! To joj poklonite: avion... Glavno je da novine pišu o vama. Pa kad budete liferovali robu, naći će se već neko da kaže: »To je onaj Šulc koji je omladini poklonio avion!« Onda se zažmuri na jedno oko čak i ako je roba malo felelična. A kod novih liferacija prima se vaša ponuda, iako je za nekoliko poena skuplja.

Hans: Sto mu gromova, potpuno ste u pravu! Iz ovih stopa odoh da svršim taj posao. Heil Hitler (*odlazi*).

Pojava 2

Kon: (*sam, pipajući se po vratu*) Još si čitav! ... Hm, pa ovako za-drigao! ... Ih, ala sam udesio život! ... A sad malo jutarnje gimnastike (*uključiti radio, koji emituje čas gimnastike, i radi gimnastiku uz usklike oduševljenja*). O-ho-ho-ho-ho (*završi i isključiti radio*). Tako. A sad malo gimnastike duha (*prilazi biblioteci i odabire knjige, izvlačeći jednu za drugom, onda pročita jedan naslov*). Mit XX stoleća, Alfred Rozenberg. ... Ovo će mi biti udžbenik za fabrikaciju jevrejske duše (*stavlja je pod mišicu i traži dalje; onda iznenađen*). Gle! Otkud ova knjiga u tom osinjem gnezdu? (*čita*) Hiljadu i jedna noć... Fino. Ovo će biti nešto za moju dušu.

(*ulazi Gertruda*)

Pojava 3

Gertruda: Gle! Zar i to znate: da govorite sa samim sobom?

Kon: Da. Ponekad dobijem tako neodoljivu želju da procaskam sa jednim pravim, autentičnim Jevrejnom.

Gertruda: Tako? A o čemu govorite sa tim pametnim čovekom?

Kon: Zna se, pravim bilans.

Gertruda: Tako? Veoma interesantno. I? Kakav je rezultat?

Kon: Zna se, sve u svemu, ja sam obmanut.

Gertruda: Nemojte! A u čemu smo vas to mi, na primer, obmanuli?

Kon: Molim, vi ste mene ovde zadržali radi saradnje na jednom odista genijalnom eksperimentu. A to što vi radite nema sa tim nikakve veze.

Gertruda: Nema veze? Kako to?

Kon: Evo kako: vi ste onoga dana skicirali lik Jevrejina onako kako ga vi vidite. Doduše nepotpun, ali ipak nekakav lik. I obećali ste da ćemo, držeći se toga da posmatramo promene na vašem bratu.

Gertruda: Da. Pa šta onda?

Kon: Međutim, tu se sve svelo na prljavo poslovanje. Treba ipak da znate da se bit jednog Jevrejina ne iscrpljuje u tome.

Gertruda: Je li? I šta vi sad predlažete?

Kon: Morate svoj eksperiment da dopunite jednim drugim, u obratnom smeru. Ako je vašem bratu bilo dovoljno da primi jedan litar jevrejske krvi, pa da se preobrazi u Jevrejina, trebalo bi očekivati da ću se, na primer, ja preobraziti u arijevca ukoliko mi se dade litar arijevske krvi.

Gertruda: Tako? To biste vi želeli?

Kon: Da. Za ljubav eksperimenta.

Gertruda: To i ništa više?

Kon: Pa sad... znate šta? Kad se bude dokazalo da je vaša postavka tačna, zašto se onda ne bi pristupilo jednom radikalnom rešenju jevrejskog pitanja u Nemačkoj tako što bi se svakom Jevrejину dao litar arijevske krvi? Onda više ne bi bilo Jevreja u Nemačkoj, nego sve sam čist arijevac. A Jevreji bi tu krv plaćali suvim zlatom, nije ni potrebno da to naročito naglasim.

Gertruda: Hm... Jednom rečju, mi smo vas obmanuli. Vi žrtvovali konclogor da biste nam pomogli, a mi se pokazali tako neblagodarni!

Kon: Ah, uvek taj Dámoklov mač nad glavom!... Kao mačka s mišem! Date mi malo vazduha, a odmah potom — šapom za gušu!

Gertruda: Vi isuviše često zaboravljate gde vam je mesto.

Kon: Znači da ćete vi mirne duše dozvoliti da od mene napravite sapun?

Gertruda: Žalim.

Kon: I to je sve?

Gertruda: (prgavo) Žalim, no! (toplije) Žao mi je, svakako. (ubedljivije) Sigurno je da mi je žao. (srdito) Pa šta biste još hteli?

Kon: Čemu ta komedija, Gertruda?

Gertruda: Komedija?

Kon: Apsolutno. Izmisliła si tu glupavu priču da bi me spasla. A onda si se uplašila same sebe i svoga dela.

Gertruda: Vi to tako shvatate?!... Žalim. Ovaj naučni rad bio je već davno u toku kad ste se vi pojavili.

Kon: Zašto želiš da mi razoriš tu iluziju, Gertruda? Da razoriš moju veru da je u tebi ostalo još nešto od one stare Gertrude, osetljive, nežne, ljudske...

Gertruda:... i sentimentalne, bolećive, je li tako?... Žalim. Mekuštvo nije i ne sme da bude odlika našeg čoveka.

Kon: Ja te upozoravam, Gertruda: ako ova stvar pođe neželjenim tokom, niko neće poverovati u tvoju priču. Pa to je sve sama glupost!

Gertruda: Ovo je naučni eksperiment, gospodine. Naučni rad jednog lekara kome sam ja samo skromna saradnica.

Kon: Da. Ali on je u taj »naučni eksperiment« uložio sav svoj imetak.

Gertruda: Pa šta onda? On je to učinio samo radi toga da bi omogućio eksperiment u ovim razmerama.

Kon: Hoćeš da kažeš: posao u ovim razmerama, zar ne? I vukáo je masne profite od toga. Revnosno uzimao svoj deo. A sad dodaj tome još i ovo: da si ti dala sklonište jednom Jevrejину, jednom beguncu iz koncentracionog logora. To nije sentimentalnost, to je herojstvo... Pa ostani dosledna sebi. Imaj hrabrosti da priznaš sebi svoju ljubav i ne muči samu sebe. I ja tebe volim, ti to dobro znaš!

Gertruda: (s mržnjom) Kako se usuđujete?

Kon: A šta se to usuđujem? Da budem i da ostanem čovek. A ti se usuđuješ da ubiješ čoveka u sebi! Da ugušiš ono najplemenitije čime nas je priroda obdarila... Pa ipak ti nećeš postati ibermenš, Gertruda! Nadčovek ne postoji. Postoje samo čovek i zver!

Gertruda: (pokolebana) Čuti!

Kon: Neću da ćutim. Nema vremena da ćutim. Jer koliko sutra još mogu da me pronađu. A zar ti veruješ da imaš vremena? Jadna moja! Ako me pronađu, ja ću bar umreti sa saznanjem da sam na drugoj strani barikade; umreću sa oreolom mučenika. Prezir prema nasilju i bezumlju daće mi bar neku utehu. A ti?... Ta zamisli samo poglede onih ibermenša iskeženih zuba, orgijanje zveri!... A nećeš imati ni tu malu utehu da stradaš za svoje veliko delo — što si imala hrabrosti da prkosiš i što si bila velika u svojoj ljubavi...

Gertruda: (već slomljena; tiho) Čuti!

Kon: Neću da ćutim, Gertruda. Pa ti vidiš, ti znaš, ti osećaš da sam i ja čovek, dostojan tog imena isto toliko koliko i ti. Ti me voliš, ti me želiš, ti umireš pod tim oklopom neljudskoga u koji su te okovale laži i bezumlje. Oslobodi se, Gertruda. Dođi k sebi! Budi — ti! Budi — čovek! To je više od nadčoveka! Imaj smelosti da budeš ono što jesi i što si uvek bila!...

(Čuje se zvono koje uporno zvući. Tišina. Opet zvono)

Gertruda: (tiho) Uh, uvek se užasnem kad tako zazvoni! Skloni se! (pritisne dugme na zidu kraj biblioteke, na šta se otvore jedva primetna vrata plakara, kroz koje Kon iziđe; zvono opet zazvoni; Gertruda ide u predsoblje i otuda govori) Heil! Ne, ne. Moj brat nije kod kuće... Ne znam gde je... Heil... (vraća se na scenu, sačeka malo, potom otvori plakar i kaže) Sve je u redu.

Kon: (dođe na scenu; zagleda se Gertrudi u oči) Kad te ovako gledam, vidim te onakvu kakva si bila kad si dolazila da me moliš da ti spasem brata. Bila si divna, Gertruda! (oponaša je) »Spasite mi brata, doktore! Celog života ću vam biti zahvalna!« (nežno) Sećaš li se? (sa toplinom i humorom, zagrlivši je) A ja sam onda pomislio: pa ako ćeš mi celog života biti zahvalna, zašto te ne bih sada odmah poljubio? I poljubio sam te. Ovako (poljubi je toplo; sa humorom). A ti si me tako poljubila da mi je prosto dah stao! »Ala je ovo neka opasna!« — pomislio sam (držeci je u zagrljaju, otvara vrata od plakara i iziđe sa njom).

Pojava 4

(Scena ostaje neko vreme prazna; potom opet zazvoni, dugo. Najzad se pojavi Ela)

Pojava 5

Ela: (dolazeći iz bašte, prelazi preko scene ka vratima u pozadini) Odmah!... Dolazim... (za sebe) Gde li je Gertruda? (otvara vrata, odlazi u predsoblje i otuda govori) Heil! Heil Hitler! Izvolite, čika-doktore (vraća se na scenu sa Esnerom).

Pojava 6

Ela: (pokazujući Esneru fotelju) Pa kako, čika-doktore? Kako napreduje eksperiment?

Esner: Dobro. Sasvim dobro. Ja sam zadovoljan.

Ela: Zaista? A ja, vidite, ni ovolicno ne verujem u sve to. Ni ovolicno (okine noktom). Uostalom, ja mislim da ni vi ne verujete. Meni možete slobodno reći, čika-doktore.

Esner: Gospođo, za ime boga! Šta je vama?!

Ela: To bih pre ja mogla da pitam vas, čika-doktore. Zaista, šta je vama? Pa vi ste lekar, vi vrlo dobro znate da sve to nema ni glave ni repa.

Esner: (indigniran) Gospođo, ja vas molim...

Ela: Ja bih VAS htela da umolim, doktore: okanite se toga! Ja vrlo dobro znam u čemu je stvar; vama je stalo do Gertrudine naklonosti. Ali zar nema drugog puta i načina da je osvojite? Vi povlađujete svim njenim nastranostima i fiks-idejama kako biste joj dokazali da ste duhovno mladi.

Esner: Ali, gospođo, kad bi tako bilo, zar bih ja onda uložio sav svoj imetak u to eksperimentisanje?

Ela: Ta kakav eksperiment?! Poslovi, doktore, mislite li da ja to ne vidim? I nemojte mi to spominjati, jer ću inače poverovati da vi to činite radi masnih profita. Ne, ne, doktore! Slušajte što ću vam ja reći: urazumite Gertrudu. Jedino ste vi kadri da to uradite. Onda ćete u meni imati najvernijeg saveznika i pomagača u nastojanju da vas Gertruda zavoli.

Esner: Ne dirajte u to, gospođo, molim vas!... Znate li da ovoga časa Firer govori? (uključiti radio).

Glas iz radija: „Oni su našu nauku, našu umetnost i kulturu uputili putevima nastranosti i dekadencije. Zato mi moramo da odstranimo tog uljeza iz našeg narodnog organizma! Na tome putu, danas je učinjen najznačajniji korak. Izglasan je ZAKON protiv rasnog skrnavljenja. Danas svak zna da rasno skrnavljenje predstavlja zločin ravan veleizdaji (frenetički aplauzi; skandiranje: Sieg! Heil! Sieg! Heil! Fanfare).

(Ulazi Gertruda)

Pojava 7

Gertruda: (sedne da sluša, pozdravivši nemo Esnera i Elu; odmah potom, čim se razlegoše fanfare, isključiti radio) Heil, gospodine doktore.

Esner: Heil (rukuje se sa Gertrudom). Zar ovo nije genijalno? Pravo božansko nadahnuće!

Ela: Gde si bila, Gertruda?

Gertruda: Slušala sam kod suseda.

Ela: (ustaje) Vi ćete sad sigurno raditi. Do viđenja, doktore. Mislite na ono o čemu smo razgovarali *(odlazi)*.

Esner: (poklonivši se) Molim, gospođo.

Pojava 8

Esner: Zbilja, gde ste bili, draga Gertruda? Idete k susedima, a? Zaboravili ste da smo zakazali sastanak!

Gertruda: Da sam barem bila kod suseda! ... Ali nisam! Znete li šta sam radila? Čitala sam »Hiljadu i jednu noć«! I to sa velikim uživanjem!

Esner: To vi činite?! ... Za ime boga, zar je to lektira za člana organizacije Hitlerjugend?! ... Nacizam ne dopušta mekušstvo, Gertruda! ... Naš pokret odbacuje razvrat i čulnost Orijenta! Naš Firer od svojih sledbenika traži srca od kamena i duše od čelika! ... I uvek budnu svest... Mi smo narod gospodara, Gertruda! Mi ne smemo biti mekušci *(iz svake reči oseća se naučena lekcija)*. Mi ne znamo za čulnost. Mi znamo samo za veilčinu, junaštvo i ponos.

Gertruda: Odlično, doktore! Sjajno!

Esner: (deklamuje) Naš životni put ima da sledi samo jedan zakon: govori, misli i radi kao da je Firer uvek pred tobom, u tebi i iza tebe!

Gertruda: Sjajno! Izvanredno!

Esner: (odjednom promeni ton) I? Kakvu mi ocenu sad dajete?

Gertruda: Desetku! Desetku!

Esner: (sa humorom) Sve od reči do reči kako je naš gaulajter govorio! *(uzima Gertrudine ruke i privlači je sebi)* A nagrada za toliku revnost?

Gertruda (okreće glavu; hladno) Nemojte, doktore! Molim vas.

Esner: (uvređen) Vi nemate srca.

Gertruda: (opominjući ljupko) Lozinka glasi: »Govori, misli i radi kao da je Firer uvek pred tobom, u tebi i iza tebe!« Zar to nisu vaše reči? Jeste li zaboravili?

Esner: (uzdišući) Važno je da ih vi nikad ne zaboravljate. *(počutavši malo)* A ima li novih momenata, Gertruda?

Gertruda: Da, doktore; moj brat poklanja avion našoj omladini.

Esner: Divno! ... Odlično! ... *(trgne se)* Šta ste kazali?! ... Jesam li vas dobro čuo?

Gertruda: Jeste, doktore; moj brat poklanja avion organizaciji Hitlerjugend.

Esner: (zaprepašćen) Avion?! ... Šta mislite! ... *(uznemiren)* Ali dozvolite! ... *(već jako uplašen)* A čime će on to platiti? *(indigniran)* Slušajte, on nije postao Jevrej, no je postao idiot! ... *(besno)* Da, da! On je poludeo. On je totalno poludeo! ... Zar sa mojim novcem da čini takve poklone? ... *(pred odlukom)* Znete li kuda je otišao? ... Ja to moram sprečiti! ... Pa on će tako proćerdati ceo kapital! Ja to moram sprečiti! *(odjuri kao bez glave)*.

Gertruda: Ali, doktore! (nema i zabezegnuta gleda za njim; kao munjom ošinuta, ne može da dođe k sebi; otima se da ne domisli pravo značenje Esnerovog gesta; Kao da će poludeti, ponavlja) Ovo je da čovek poludi! ... Ovo je da čovek poludi! ... (prilazi plakaru, otvori vrata, i začuje se kucanje na vrata koja su u zadnjem zidu plakara) Gospodine doktore!

(Kon izlazi iz plakara)

“ Pojava 9

Gertruda: (arogantno) Da li tačno znate gde je sada moj brat?

Kon: Znam. Otišao je da učini jedan genijalan potez.

Gertruda: (strogo) Vi jamčite da je to genijalan potez?

Kon: Zar i sada taj ton, Gertruda?

Gertruda: (arogantno) Vi jamčite?

Kon: Kad bih samo znao čime... Jamčim, svakako. Čašću — ako mislite da jedan Jevrej in ima časti. Ili, ako to više vredi, ostatkom svoga života!

Gertruda: Doktor Esner je otišao da ga spreči u tome.

Kon: To bi bila fatalna greška, gospođice. Jer ako komisija ne primi robu koja sada treba da se isporuči, gubitak bi bio nenadoknadiv... Jer roba nije bez greške, razumete? A reč je o velikim stokovima. Stignite doktora Esnera, gospođice, i ne ometajte gospodina Šulca.

Gertruda: (strogo) A zašto meni niko dosad nije govorio o tome. Zašto mi niste odmah kazali o čemu je reč?

Kon: Pa ti detalji nisu interesantni za vas.

Gertruda: Gluposti! ... Tako lakomisleno staviti sve na kocku! ... (besno otvara vrata ka bašti i zove) Ela! ... Dođi brzo ovamo! ... Ela! ... Ela! ...

(Ela dolazi)

Pojava 10

Ela: Šta je, zaboga? Šta se dogodilo?

Gertruda: Zamisli, Ela... Ali zašto da ja tebi sada objašnjavam! ... (vrlo uzrujana, na vrat na nos dohvati šešir i ogrtač, stavi nemarno šešir na glavu i, sve trčeći, ogrne se, pa više za sebe, preteći i besno) E, ne dam ja to! Ne dam ja to! (odjuri bez pozdrava).

Pojava 11

Ela: Pa šta se dogodilo, zaboga?

Kon: (smešeci se) Strah, gospođo! Panika! ... Odlično sredstvo protiv uobraženosti, protiv vode u ušima i protiv — pega.

Ela: Protiv pega? Kakvih pega?

Kon: Pega na karakteru, gospodo. Odlično deluje kod nadmenosti, osinosti, protiv fiks-ideja, a jednog ibermenaša za tren oka preobrazi u najobičnijeg sitnog čovečuljka.

Ela: Govorimo ozbiljno, gospodine doktore. Znete li da i mene počinje obuzimati strah?

Kon: Strah od čega, gospodo?

Ela: Ne znam je li to već strah ili samo briga; zbog čega su se Gertruda i doktor Esner toliko uzrujali?

Kon: Esner se uplašio da će mu profiti otići u vetar. A Gertruda mu pravi društvo.

Ela: Pa dobro, doktore: da li vi zaista nameravate da upropastite moga muža? Možda i sve nas? Kakvi su to prljavi poslovi u koje ste uvalili moga muža?

Kon: Gospodo, ja sam upravo radi tih prljavih poslova i zadržan ovde. Zar bi bio red da ja njemu sada sugerišem neke poštene poslove? Vidite, ja ipak moram da vodim brigu o svojoj koži! Zar nije tako?

Ela: Doktore, pametan čovek ne seče granu na kojoj sedi. Nemojte to smetnuti s uma.

Kon: Ali ovde se ti prljavi poslovi obavljaju u naučne i patriotske svrhe, i kao takvi uživaju imunitet pred krivičnim zakonikom. Naše je geslo: laži, varaj, podvaljaj. Što krupnija prevara — tim veća čast. Pa pošto se to čini radi otadžbine, onda to ne predstavlja nikakvu opasnost.

Ela: Vi se igrate vatrom, doktore. Bilo bi mi strašno žao...

Kon: Gospodo, ja ne stojim pred vešalima, nego sam već POD vešalima. Nemojte o mojim postupcima suditi normalnim merilima. I ne zaboravite ovo: ovaj eksperiment ne sme da se završi, jer toga dana će i sa mnom biti svršeno. Ja o tome nemam nikakvih iluzija. Prema tome, ja stalno moram da pothranjujem i podstičem pohlepu i apetit za bogaćenjem. A ovde je stvoreno tako plodno tle za to. Ovde se pokvarenost neguje kao osobit vid rodoljublja. Što je gospodin Šulc pokvareniji, to je ubedljivije dokazana teorija o višim i nižim rasama. Znete li da ja već počinjem da i sebe smatram patriotom?

Ela: (dugo ga posmatra) Koliko je vama godina?

Kon: Trideset i dve.

Ela: A meni je trideset. Kad sam vas videla, osetila sam da sam sa vama povezana onom solidarnošću koja vezuje mladost. Stoga mislim kako ipak ne bi trebalo da dođe do toga da se pokajem zbog svoje solidarnosti i čovečnosti. Mislite malo i na mene, doktore!

Kon: (Šeta po sobi i upinje se da još jednom proceni smisao i domašaj onoga što čini) Gospodo, vaš muž je otišao da omladini učini jedan poklon. To će u svakom slučaju biti dobro. Esner i Gertruda otišli su da ga spreče u tome. To bi bila velika greška.

Ela: Onda znam šta treba da radim (odlazi hitno).

Kon: (gleda za njom, onda odmahne glavom i uđe u plakar).

Pojava 12

(Scena ostaje neko vreme prazna, zatim se čuje zvono. Niko ne izlazi da otvori. Opet zvono, dugo, dugo. Tišina. Tada upada Gertruda).

Pojava 13

Gertruda: (upada kao furija, ne skida ni šešir ni ogrtač; zove) Ela! ... Ela! ... Pa gde si? (zaustavi se kod plakara, razmišlja, onda zakuca) Gospodine doktore... (sačeka) Pa šta to treba da znači? Da nisu u bašti? (ide ka drugom izlazu i zove) Ela! ... Ela! ... (sačeka; zvera oko sebe, onda kao munjom ošinuta) Gestapo?! (pojuri u baštu i zove iza scene) Ela! Ela... (opet zvono; pa još jednom; Gertruda se vraća na scenu, preplašena) Nema ih... (ide u predsoblje, a otuda se čuje)

Esner: Heil Hitler! Gde ste, zaboga?

Gertruda: (Dolazeći na scenu sa Esnerom) Jeste li ga našli?

Pojava 14

Esner: (uzrujan) Nisam ga našao. U kancelariji Hitlerjugenda rekli su mi da je bio tamo.

Gertruda: znam.

Esner: I onda?

Gertruda: Pa to je sad svejedno.

Esner: Svejedno? A znate li vi?

Gertruda: (upada) Znam. A znate li vi?

Esner: Aha, čekajte da vam kažem.

Gertruda: Najpre čekajte da ja vama kažem.

Esner: Ali dozvolite: u pitanju je plod moga tridesetogodišnjeg poštenog rada.

Gertruda: Otkuda sad tridesetogodišnjeg?

Esner: A vreme studija? To se ne računa, je li?

Gertruda: Ne znam ja šta se računa, a šta se ne računa. Samo znam da ste stalno govorili da je taj eksperiment vaše životno delo i... šta ja znam. Jeste, gospodine, to su vaše reči.

Esner: Ja?! ... To su vaše reči, a ne moje! Ta sve su to samo vaše glupe fiks-ideje! Kakav eksperiment, kakvi bakrači!

Gertruda: (izvan sebe) Šta ste rekli? Šta ste rekli?! ... (opali šamar Esneru) Fiks-ideje, je li? Pa to je da čovek poludi! ... (zaplače) Kristijane, nije istina da vi ne verujete u naš eksperiment! (očajnički drmusa Esnera) Kristijane, vi morate verovati! ... Morate! ... Zar vi ne shvatate da se to neće završiti na tome što ćete izgubiti svoje profite? Ne, ne! Nego ćete i krivično odgovarati! Da, gospodine doktore! Odgovaraćete za užasno delo ismevanja osnovnih postavki naše doktrine. I to kao glavni krivac i podstrekač. Jer vi ste lekar, vi ste morali znati šta radimo.

Esner: (gleda razrogačenih očiju, zanemio i zaprepašćen; trlja čelo) Šta je meni? ... *(posrće)* Šta se to zbiva sa mnom?! ... Oprostite mi... Možete li mi oprostiti? ... Za mene je prava sreća što vi umete da se uzdignete iznad tih... kako bih rekao... iznad tih propadanja u bezvazdušni prostor... *(uz usiljen osmeh)* Zaista, nauka ne bi daleko dospela kad bi se obaziralo na ono što se u afektu kaže... Divan je žar vašega entuzijazma, Gertruda... I kad bi to bila jedina vrлина koja vas krasi, ja bih morao da vas obožavam Gertruda, vi ste kruna mojih snova...

Gertruda: Kakvih snova?

Esner: Gertruda, zar ne bi bilo najprirodnije da saradnica moga životnog dela bude i moja životna saputnica?

Gertruda: Ne, doktore, čekajte da najpre postavimo sve na svoje mesto. Vi ste maločas govorili u afektu. Ja to razumem. Vi ste se prosto uplašili da će ovaj potez moga brata onemogućiti dalji rad na našem eksperimentu.

Esner: Upravo to.

Gertruda: A sad je to prošlo, je li tako?

Esner: Sasvim. Sad mogu hladno da razmišljam.

Gertruda: Dobro. Onda ću ja sad da postavim jedno pitanje doktoru Esneru, lekaru: »Verujete li vi u ovaj naš eksperiment?«

Esner: (neiskreno) Kako možete pitati?! Verujem, sigurno da verujem.

Gertruda: A ja više ne znam da li verujem.

Esner: Zaboga, Gertruda! Ono što se dogodilo i što se događa sa vašim bratom, to ne može niko da porekne! To su naučno dokazane činjenice.

Gertruda: A kad bismo pokušali jedan eksperiment u obratnom smeru? Kako bi bilo da sad pokušamo da jednog Jevrejina preobrazimo u arijevca?

Esner: (jedva dolazi k sebi) Kako kažete?! Eksperiment u obratnom smeru?! ... Jevrejina da preobrazimo u arijevca?! *(osvestivši se)* A, da, dabome! Pa to je genijalna zamisao! To moramo učiniti... Ali gde da nađemo Jevrejina?

Gertruda: Ne znam. Da se obratimo nekom konclogoru da nam stave jednoga na raspolaganje.

Esner: To je ideja! Ali recite vi meni kako ste uopšte došli na tu misao o eksperimentu u obratnom smeru?

Gertruda: Pa zar Robert Koh nije tako radio kad je otkrio bacil tuberkuloze?

Esner: Tačno. I Robert Koh je tako radio. U redu. Samo mi prepustite da promislim o tome kako ćemo to praktično izvesti.

(Ulaze Hans i Ela).

Pojava 15

Hans: (pevušeći neku nacističku ariju) Heil Hitler!

Gertruda: Hanse, šta ti to radiš? Gde si bio?

Hans: Kad biste samo znali kakav sam posao sad svršio!

Esner: Kakav posao?

Hans: Kupio sam Hitlerjugend.

Gertruda: Šta si radio?!!

Hans: Omladinu sam kupio!

Esner: Koliko ste platili?

Hans: To ne igra ulogu.

Esner: Izvinite: to igra ulogu. Jer cifra najrečitije govori. Ona ka-
zuje dokle doseže i šta sve može jevrejska pokvarenost.

Hans: E pa, ako vas to najviše zanima, onda molim: otišla je polo-
vina kapitala.

Esner: Polovina vašeg sopstvenog kapitala ili kapitala preduzeća?

Gertruda: Hanse, pa zar si ti postao toliki idiot da činiš takve pok-
lone?

Ela: Biraj izraze, Gerturda!

Gertruda: Šta »biraj izraze«. Ne dokazujemo mi ovde arijevsku glu-
post, nego jevrejsku visprenost. A vidi šta on radi!

Esner: Molim, gospodin pravi poklone mojim novcem!

Hans: Ha-ha! Biću izabran za počasnog građanina!

Esner: Vrlo važno! A koliko ste za to platili?

Ela: Pa, doktore, on je to poklonio našoj omladini.

Esner: Ja nemam dece, gospođo. Ja nemam omladinu .

Hans: Bogamu, a ja sam verovao da ćete biti oduševljeni! Zar to
nije vrhunac: Jevrejin — počasni građanin! Uz to, način na koji on
to postaje!

Ela: (indignirana, prilazi prozoru i zagleda se. Sa ulice se čuje graja
povorke koja se približava. Ela otvori prozor) Bože, šta je ovo?

Esner: Gospodine, mene zanima samo jedno: čijim ste novcem ku-
pili avion — mojim ili vašim?

Hans: Vašim, doktore, vašim!

Esner: Dakle, mojim? A s kojim pravom?

Hans: Slušao sam glas krvi, doktore! Najzad ko je u ovoj kući Je-
vrejin: ja ili vi?

Esner: Užas! Nečuveno!

(graja postaje sve bučnija; glasovi: živio Hans Šulc! Živio! Fanfare)

Ela: (oduševljena) Hanse, Hanse! Ovo je tebi! Divno! Veličanstveno!

Svi: (prilaze prozoru)

Ela: Hanse, ti sad moraš održati jedan govor!

Hans: (uzvrpolji se) Ja? Ja da govorim na nacističkoj manifestaciji?
Ja, sa jevrejskom krvlju u žilama?!

Esner: Pa... kad ste umeli da pravite poklone...

Hans: Drugo su pokloni; tamo novac govori.
Gertruda: (*ushićena*) Doktore, naš eksperiment! ... Ovo je naš trijumf.
Ela: Brzo, Hanse. Pripremi nešto. Govor, Hanse! Govor!
Hans: Kao da su to kruške! Doktore, vi mi morate pomoći.
Esner: Pomoći? Molim, ali poklon da ide na vaš račun!
Hans: Eto! Sad ucenjuje!
Gertruda: Doktore, onaj govor što ste danas održali meni!
Esner: Da. Ali...
Hans: Molim, pristajem na vaše uslove. U redu.
Ela: Hanse, ti stani kod prozora. A vi, doktore, iza njega.
Hans: (*staje kod prozora i pozdravlja hitlerovskim pozdravom; graja sa ulice se utiša*)
Esner: (*suflira*) Meine lieben Volksgenossen!
Hans: (*ponavlja*) Meine liben Volksgenossen!
Esner: Naš Firer...
Hans: Naš Firer...
Esner: ... traži od svojih sledbenika...
Hans: ... traži od svojih sledbenika...
Esner: ... srca od kamena...
Hans: ... srca od kamena...
Esner: ... i duše od čelika!
Hans: ... i duše od čelika!
Esner: Naš životni put...
Hans: Naš životni put...
Esner: ... ima da sledi...
Hans: ... ima da sledi...
Esner: ... samo jednom zakonu!
Hans: ... samo jednom zakonu!
Esner: Govori, misli i radi...
Hans: Govori, misli i radi...
Esner: ... kao da je Firer uvek...
Hans: ... kao da je Firer uvek...
Esner: ... kao da je Firer uvek pred tobom, u tebi i iza tebe!
Hans: ... kao da je Firer uvek pred tobom, u tebi i iza tebe!
(*Urnebesna graja. Skandiranje: Sieg! Heil! Sieg! Heil! Rulja peva »Lili Marlen«. Fanfare. Graja se udaljava*)
(*Zavesa polako pada*)

TREĆI ČIN

Posle šest meseci.

SCENA kao u II činu.

Pojava 1

Kon: Meni se više ne čeka, Gertruda. Ekspedujte me u inostranstvo. Vaš brat je sad postao vladin savetnik. Preobražaj njegove duše, sad je već izvan svake sumnje. Eksperiment se, dakle, može smatrati završenim. Moj dalji boravak ovde, sasvim je izlišan.

Gertruda: (s mržnjom) Trebalo bi vas ubiti kao psa.

Kon: Kao psa? ... Sjajno! ... Kolosalno! ... To je kao da ste me unapredili za generala ... Sećam se, kako je to bilo sa ujakovim Reksom. ... Pas se bio već sasvim olinjao, uz to je imao manu srca. Dobijao je nastupe srčane astme — od žalosti kad bi ujak odlazio od kuće i, još teže, od radosti kad bi se ujak vraćao. Onda je veterinar rekao da bi mu trebalo skratiti muke jednom injekcijom morfina. I taman spremio injekciju, kad mu je ujak, u poslednjem trenutku, zadržao ruku. »Ne«, rekao je, »nemojte! Pustite ga da umre prirodnom smrću. Ja to ne mogu da gledam!« I da pas ne bi dobijao astmatične nastupe, ujak nedeljama nije odlazio od kuće... Kažem vam: taj pas je znao zbog čega živi.

Gertruda: (do krajnosti iritirana) Čutite! Čujete li: čutite!

Kon: Eto, ja zapinjem iz petnih žila da vam pomognem, a vi tako!

Gertruda: Šta zanovetate o nekom psu! Reč je o detetu!

Kon: Tačnije rečeno, o zamorčetu. Ja mislim da ćemo se bolje razumeti ako ostanemo kod te naučne terminologije. Mi govorimo o eksperimentu broj 2: stvaranje oglednog objekta klasičnim ukrštanjem rasa.

Gertruda: Cinik! Skot!

Kon: (hladno) Prema tome, ono što će iz toga da se izlegne, neće biti dete u običnom smislu reči, nego — zamorče.

Gertruda: Vi niste čovek! Vi ste čudovište!

Kon: Mislite? ... Pa ... možda imate i pravo. Sigurno je da mi nismo dve obične ljudske jedinke suprotnog pola: vi — žena, a ja — muškarac, čijim se spajanjem produžava naša, ljudska vrsta. Ne! Vi ste pionirka Trećeg Rajha, a ja — čudovište, pseto, ili već tako

nešto. Prema tome, ono što je bilo između nas može se mirne duše smatrati za eksperimentisanje sa određenim ciljem.

Gertruda: (gnevno) Ta prestanite već jednom!

Kon: No, čujete li! ... Jedan naučni radnik ne bi smeo da se tako izdiere ... To onda otežava mirnu i objektivnu analizu.

Gertruda: (ne sluša ga; očajnički) Šta da radim?! Šta da radim?! ...

Kon: Opet to?! ... Meni se, međutim, čini da vam moja analiza celog slučaja kaže jasno šta treba da uradite!

Gertruda: (besno) Šta? Šta? Šta?

Kon: (smešeci se) Vi ste kao onaj heroj koji se uplašio svog sopstvenog dela! ... Ali, zaboga, uključite celu tu stvar u vaš eksperiment. I ne govorite više o detetu. To neće biti dete, to će biti zamorče broj 2. Sada još treba samo skuvati Esnera. Recite vi njemu ovako: »Dragi moj«, ili kako ga vi već nazivate, »mili, najmiliji, ja sam došla na misao da načinimo još jedan eksperiment!« — »Pa zar nećeš sačekati da stigne onaj ogledni Jevrejin iz koncentracionog logora?« — »Ne, mili. Ja sam sad došla na još originalniju ideju. Potrebno je da sad jedan Jevrejin oplodi jednu arijevku. Tako ćemo dobiti zamorče koje je zametnuto klasičnim ukrštanjem rasa. Tako će naš eksperiment u svakom pogledu postati kompletan!« ... I dok on razmišlja šta da vam kaže, vi nastavite: »U stvari, dragi moj, ja sam to već uradila i ogled je uspeo!« ... Posle tog otkrića, njegovo će duševno stanje biti takvo da vam neće biti teško da mu dokažete kako vam je baš on to sugerisao! ... Eto, ja sam već uveren da je to njegovo maslo. Pa pošto to neće biti pravo dete, već samo jedno zamorče, ja ne vidim zbog čega ga on ne bi i usvojio!

Gertruda: (sluša zapanjeno; uto se iza portijere čuje tapšanje: tapšući, na scenu izlazi Hans)

Pojava 2

Hans: Bravo! Bravo! Odlična ideja! Genijalna, jevrejska ideja!

Gertruda: (zaprepašćena) Ali, Hanse, za ime boga, nisi valjda prisluški-
vao?

Hans: Jesam, jesam, kako da nisam! Prisluški-
vao sam i uživao. *(Konu)* A je li ti, svinjo jedna! ... Sto mu gromova, ova ti вреди! ... Dok oni, postavljaju temelje rasne teorije, ti im praviš decu!

Kon: Vi mi laskate, gospodine savetnice!

Gertruda: Hanse, ti si veće čudovište od njega!

Hans: Gluposti! Sad na posao, Gertruda ... Plan je sjajan. Nemoj da staješ na pola puta.

Gertruda: Ta kakav plan, Hanse! Mene obliva rumen stida...

Hans: Jesi li čuo, Kone: nju obliva rumen stida! ... Heroj i — ru-
men stida! Heroj nema vremena za stid, Gertruda!

Gertruda: Hanse, ja ti se kunem ...

Hans: Opet se kune! ... Nikakve kletve, Gertruda! Pusti neka dela govore za tebe! I — glavu gore! Bilo bi drugačije kad bi ti morala dokazivati Esneru da je on otac deteta. Ali da je on otac — ideje... No, pa to mora ići kao po loju!

Gertruda: Užasno! Užasno! ... Ali ja ti se kunem onim što mi je najsvetije...

Hans: (*tapše je po ramenu*) Dobro, dobro, Gertruda. Sad samo napred! A to dete će biti — genije. To da znaš... Esnera prepusti meni. Ja ću ga kuvati i skuvati ali najpre da obavestimo Elu o srećnom događaju. (*zove*) Ela! Ela!

Ela: (*iz pozadine*) Evo me (*dolazi*).

Pojava 3

Ela: Šta je, Hanse? Zašto si me zvao?

Hans: Ela, naša Gertruda postala je — heroj.

Gertruda: Hanse, preklinjem te!

Ela: Ja ništa ne razumem.

Hans: Predstoji nam srećan događaj u porodici.

Ela: Šta kažeš?! ... Je li moguće?! ... A ko je otac?

Hans: Pa otac ideje je, naravno, Esner.

Ela: Esner?! ... (*Najzad shvata*) Ah, da: otac ideje... A otac deteta?

Hans: To nije važno.

Ela: Ali, Gertruda, zaboga, kako si mogla!

Hans: Gertruda je to učinila radi eksperimenta, za nauku. Ti jedino možeš da joj čestitaš na tome.

Gertruda: (*uz gest da joj je sve preko glave*) Ta, ostavite me na miru! Ostavite me na miru!

Hans: Nema tu »ostavite me na miru« ... Moraš biti heroj, jesi li razumela? Neću da me sutra svet saleće pitanjima kako je i zašto moja sestra dobila bebu.

Ela: To ti ni u kom slučaju ne gine, Hanse.

Hans: Izvini ... Ako je ona heroj, država će narediti da niko ne sme ni da zučne. More, deputacije će dolaziti da je slave što je to uradila.

Kon: Naravno. Jer to će, u stvari, biti drugo bezgrešno začecje u istoriji.

Hans: (*prekorno*) Mislim da je dosta!

Kon: Oprostite.

Ela: Jest, zaista, Gertruda. I sad zamisli — povorka Hitlerjugend dolazi da te pozdravi. Kao nekada Hansa. A ti iziđeš na balkon, pa održiš govor: »Meine liben Volksgenossen!« Pa to će biti veličanstveno!

Hans: Tako je. No, Gertruda, jesmo li heroji ili nismo?

Gertruda: (*bolno*) Hanse! ...

Hans: (oponaša prezrivo i sa dosadom) Šta »Hanse!« ... (odlučno)
Neka iz tvog držanja i iz tvojih reči izbija sigurnost i samosvest heroja! I ponos! To pre svega!

Kon: Čak i prezir prema onim ženama koje nisu imale hrabrosti da učine nešto slično!

Hans: Gospodine, vi prelazite granicu!

Kon: Izvinite. Ja sam samo hteo da kažem...

Hans: (ne sluša ga; obraća se Gertrudi) Ja bih, na primer, na sve to odvratio ovako: (s patosom) »Što sam učinila — svesno sam učinila!« Kako bi ti to kazala, Ela?

Ela: Ne znam. Ja sam obična žena. Ja nisam heroj.

Kon: Dabome. U ovom slučaju najglavnija je stvar — poza. Heroju je poza ono što je slici ram. Lep ram, svakoj slici obezbedi dobru prođu.

Hans: Ali, gospodine, vas niko ništa ne pita!

Kon: Ja sam samo hteo da dam praktičan savet. Lekarski savet. Kad jedan čovek učini takvo jedno herojsko delo, on i kad leže i kad ustaje, treba sebi da ponavlja: ja sam heroj, ja sam heroj, ja sam heroj... Eto, samo to je dovoljno da jedna žena, ako hoće, postane i Devica Orleanska!

Gertruda: Bedniče!

(zvono)

Ela: Ovo je sigurno Esner. Idem da mu otvorim. A ti, Gertruda, idi da se malo udesiš (polazi da otvori).

(Gertruda odlazi prema bašti. Kon ide u plakar)

Ela: (iz predsoblja) Izvolte, doktore. Heil Hitler.

(vraća se na scenu sa Esnerom)

Pojava 4

Esner: Heil Hitler, gospodine savetniče.

Hans: Heil! Izvolite, gospodine doktore! (daje Eli znak da ide).

Ela: Idem da javim Gertrudi da ste došli (odlazi).

Pojava 5

Hans: Pa kako ste, doktore? Kako napreduje knjiga? Jeste li zadovoljni? Bože moj, kad samo pomislim kako će to odjeknuti kad svet sazna za vaše epohalno otkriće! ... Dobro je neko rekao da velika vremena rađaju velike ljude!

Esner: Vi mi laskate, gospodine savetniče.

Hans: Ni najmanje, doktore. Zbilja, pa dokle ste stigli sa svojim radom? Pričajte mi malo. Hoće li to biti velika knjiga?

Esner: Znate, ja zapravo imam u glavi dve knjige: jednu monografiju — ona je, tako reći, već gotova — i jedan roman.

Hans: sto mu gromova! I šta će biti u tom romanu?

Esner: Pa to, dakle, da se postulati naše rasne teorije pokazuju kao potpuno tačni. Tu je prikazana inferiornost jevrejske rase, i to gledana iz aspekta porodičnog života.

Hans: Tako? I šta ste tu opisali?

Esner: Naravno, tu sam se malo prepustio i mašti. Najzad, to je književnost, roman, razumete?

Hans: Kako da ne! Kako da ne! I šta je vaša mašta tamo dočarala?

Esner: Pa vi već znate! Kad se kaže: Jevrejkin u porodičnom životu, odmah se pomisli na neka prljava ljubavna zamešateljstva.

Hans: Tako, tako? Vrlo dobro. Pa onda?

Esner: Ja sam, dakle, zamislio jednog Jevrejina...

Hans: A to bi trebalo da budem ja, zar ne?!

Esner: Ne. Fabula je sledeća: Jedan stariji Jevrejkin ima mladu ženu... Da, ima mladu ženu i sestru. Onda on najpre podmeće ljubavniku ženu, a posle i sestru.

Hans: Vidi pokvarenjaka, bogati!... Da, da. Takvi su oni.

Esner: Upravo, to i nije bio pravi Jevrejkin, nego je to naknadno postao, posle transfuzije. Kao vi, na primer.

Hans: Znači ipak. To sam ja. Razumem. Pa onda?

Esner: Pa onda jedna od njih zatrudni. Sestra ili žena. To još nisam odlučio.

Hans: Bolje — sestra. Onda je gadost veća.

Esner: Dobro. Onda ćemo oploditi sestru.

Hans: Odlično, odlično. Pa onda?

Esner: Pa — ništa. Posle ćemo ih, naravno, sve likvidirati.

Hans: (maskirajući divljenje, oponaša Esnera) »Onda ćemo ih sve likvidirati!« ... Kako to mora biti božanstveno osećanje! ... Vi ste veliki čovek, doktore... Kao mali bog... kao bog! Vi stvarate svetove, određujete sudbinu svojih junaka, likvidirate ih kad vam više nisu potrebni... Pa ta vaša neverovatna sugestivna moć... Tek sada razumem odakle je moja sestra crpla snagu za svoj herojski podvig.

Esner: Podvig? Kakav podvig?

Hans: Pa ONAJ, no!

Esner: Ja ne znam o čemu je reč, verujte!

Hans: Ne znate?! ... Vi niste nikad razgovarali sa njom o tome da bi za vaš eksperiment bilo neobično interesantno da se ispita prenošenje rasnih odlika i na jedan objekat koji je stvoren klasičnim ukrštanjem rasa?

Esner: Pa moglo je tu i tamo biti reči i o tome, svakako.

Hans: Vi ste isuviše skromni, doktore. Izgleda da ni sami ne poznajete dovoljno domet svoje sugestivne moći... Međutim, činjenica je da je moja sestra, u svojoj fanatičnoj privrženosti nacizmu, odlučila da se žrtvuje...

Esner: Molim, polako! Molim vas! Dakle, na šta se ona odlučila?
Hans: ... da se žrtvuje, doktore. A ja vas pitam: koja bi druga mogla imati toliko svesti i oduševljenja? I tako, vidite, ona je našla jednog Jevrejina ...

Esner: Jevrejina?! Za ime boga! Shvatate li kakav je to zločin?!

Hans: Zločin?! ... Bio bi da je ona to učinila kao kakva obična žena, radi uživanja i tome slično ... Ali moja sestra ... pa ja mislim da bi bilo pravo bogohuljenje i pomisliti da su je na taj čin mogli navesti neki ružni i niski instinkti! A posle onoga što sam sad čuo o vašem romanu, za mene nema nikakve sumnje da ste vi otac ...

Esner: Ja — otac?!

Hans: Mislim, ideje. Duhovni otac. A to je za mene najbitnije.

Esner: Neverovatno! Fantastično! Užasno!

Hans: Da. To je prava reč... Jer možete zamisliti kakva je to tortura morala biti za nju... Jadna moja sestra!... Srećom, to je prošlo. Jedina nagrada za sve što je podnela jeste to — što je eksperiment uspeo. A vi ćete, nadam se, tu vest primiti sa istim takvim oduševljenjem...

Esner: Sa oduševljenjem?!... Bogamu, pa ja nisam sveta Deva Marija!

Hans: Ali, dozvolite! Vi kao oduševljen nacista koji našoj nauci krči nove puteve ...

Esner: (*ne dolazi k sebi*) Znači da je Gertruda imala ljubavnika?

Hans: Ljubavnika?! ... Moja sestra?! ... Sto mu gromova, baš imate lepo mišljenje o mojoj sestri! ... Ta jevrejska svinja da je bio ljubavnik moje sestre?! ... Kakve veze ima taj eksperiment sa ljubavlju i ljubavnikom? ... Hm, vi to želite da me iskušate, vidim ja. Ali to vam neće uspeti. Ja verujem svojoj sestri. Neograničeno!

Esner: (*šeta po sobi, gestikulirajući nervozno*)

Hans: Uostalom, vrlo dobro mogu sebi da predstavim kakva je to tortura morala biti i za vas! Ali mene teši ...

Esner: (*uzdišući*) Ja sam se tako čvrsto nosio mišlju da zaprosim gospođicu Gertrudu.

Hans: Gospodine doktore, nije stvar u tome da gospodin doktor Esner zaprosi ruku gospođice Gertrude Šulc. Stvar je u tome da se nacistički naučnik Esner solidariše sa svojom saradnicom i njenim herojskim podvigom. Sa podvigom koji je, uostalom, on sugerisao, pa je red da sa njom podeli čast i slavu ...

Esner: Bogamu, pa to i nije baš tako prosto!

Hans: A ko kaže da je to prosto?... Ceo taj genijalni i mukotrpn rad... Pogotovu kad sve to nameće i toliko samopregora! Eto, ja sam uveren da vi smatrate za pitanje časti da zaprosite ruku moje sestre kako bi se izbegle neugodnosti od zlih jezika u trenutku kad bude došlo na svet zamorče koje je ona zanela za ljubav eksperimenta. Stoga je i meni sasvim svejedno ko je otac deteta. Za mene je glavno ko je otac ideje ...

Esner: Hm... Otac ideje...

Hans: Uostalom (*izvlači iz džepa lisnicu sa čekovima i ispisuje jedan ček*), ovde imate ček koji će vam omogućiti da nastavite eksperiment do kraja.

Esner: (*bacivši pogled na ispisanu cifru; vraća sa indigacijom*) Ali šta vam pada na pamet!

Hans: (*ispisuje drugi ček*) Imate pravo! Ovde je u pitanju jedan heroj i jedan genije. Tu treba — dvostruko (*pruža Esneru ček*).

Esner: (*stavljajući ček u lisnicu*) Ali, ja želim da još jednom naglasim da ljubim gospođicu Gertrudu.

Hans: To se razume samo po sebi. Ne mislite valjda da bismo mi pristali na taj brak da je vi ne volite? E, dragi zete (*širi ruke*).

Esner: (*zagrlj Hansa*)

Hans: Sad ćemo zvati Elu i Gertrudu. (*zovē*) Ela! Gertruda!

Gertruda: (*odziva se*) Evo nas! (*dolazi sa Elom*).

Pojava 6

Hans: Draga Gertruda, dozvoli da ti čestitam!

Gertruda: Hvala, Hanse (*pruža ruke Hansu*).

Hans: Ne! Najpre vereniku. I odmah da padne poljubac!

Gertruda: Kristijane! (*pada u naručje Esneru*)

Esner: Draga Gertruda, vi ste...

Hans: Vi ste? I sada Vi?

Esner: Ti si moja najdraža i jedino dostojna životna saputnica (*poljube se*).

Hans: Ela, pogledaj kako se heroji vole. Zar to nije kolosalno?

Ela: Zaista, kao da su stvoreni jedno za drugo. E pa, čestitam! (*Opšte ljubljenje*).

Hans: Kad samo pomislim kakve se sad perspektive otvaraju za vaš dalji rad!... Ali za mene je najvažnije što ću dobiti zamenu. Čim novi ogledni objekt dođe na svet, ja se povlačim.

Gertruda: Znaš, dragi Kristijane, ja već imam u glavi celokupan program naučnih opita koje ćemo vršiti. Na primer, posmatraćemo razvoj prainstinkta.

Esner: Da. I to mora biti obezbeđeno od svakog uticaja civilizacije i kulture. Stoga ćemo novi ogledni objekt držati ispod staklenog zvana.

Ela: Ali, Gertruda, to će ipak biti vaše dete!

Hans: Dete?!... Kako ti to pada na pamet?! Ona je heroj, ona neće roditi dete, nego će doneti na svet — ogledni objekt!

(*Uto zazvoni zvono*)

Ela: Ko li to može biti? Idem da otvorim (*odlazi u predsoblje; otud se čuje najpre nerazgovetan razgovor, potom jasnije*)

Nepoznata: Ja ću gospodinu savetniku reći svoje ime.

Ela: Molim. Izvolite, uđite (*ulazi sa nepoznatom*).

Pojava 7

Ela: Hanse, ova gospođa želi da govori s tobom.

Hans: Molim. Stojim na raspolaganju. Sedite, gospođo (*daje znak Gertrudi i Esneru da se udalje; oni odlaze*).

„ Pojava 8

Hans: Šta ste hteli, gospođo? Ko ste vi?

Nepoznata: (*sedne pa staračkim, iznemoglim glasom*) Ja ne znam kako da počnem, gospodine savetnice. Molim vas da imate strpljenja sa mnom.

Ela: Govorite slobodno, gospođo. Moj muž će vas lepo saslušati.

Nepoznata: Hvala, gospođo. Evo u čemu je stvar, gospodine savetnice. Vi ste pre izvesnog vremena — onda je to sve drukčije bilo! — vi ste bili žrtva jedne saobraćajne nesreće i ostali ste u životu samo blagodareći zauzimanju lekara i transfuziji.

Hans: (*narogušen*) Dobro. Pa šta je s tim?

Nepoznata: Evo u čemu je stvar, gospodine savetnice: mladi lekar koji se žrtvovao za vas i dao vam svoju krv, odveden je u koncentracioni logor.

Hans: Pa šta ja mogu protiv toga? Uopšte, ko ste vi?

Nepoznata: Molim vas nemojte da me ispitujete ko sam. Ja sam samo došla da vam kažem šta znam o tom lekaru. Evo kako stoji stvar, gospodine savetnice: Žena koja je očuvala i odgajila mladoga lekara, uzela ga je kao odojče iz Doma za nahočad. Ona i njen muž usvojili su dete, a od njega su krili njegovo poreklo. Zavoleli su ga strahovali da će se otuditi od njih ako mu kažu da ga oni nisu rodili. Njegove dokumente dali su meni da ih čuvam kod sebe, opet iz straha da ih dete ne pronađe. Oni su još pre ovih događaja pomrli, a ja sam gotovo i zaboravila na njih i na te dokumente. Ali tu skoro je umro i moj muž, pa sam, preturajući po njegovim fijokama, našla te hartije.

Hans: Dobro. Pa šta se to mene tiče?

Nepoznata: Vi biste mogli da spasete mladog lekara, gospodine savetnice. Evo, ovo su njegovi dokumenti, gospodine savetnice.

Hans: (*uzimajući hartije*) A kako ga ja mogu spasti?

Nepoznata: Pa i on je vama spasao život, gospodine savetnice.

Hans: Pa šta hoćete vi sada? Da se borim protiv gestapoa?

Nepoznata: Stvar je u tome, gospodine savetnice, što mladi lekar nije Jevrejin. On je arijevac.

Hans: (*grozničavo otvara papire i pokušava da ih razgleda i pročita*) Kako?! Šta ste rekli?... (*preleće očima preko teksta*) Arijevac kažete?!... On je arijevac?!...

Ela: Gospode bože, je li to moguće?

Hans: (arogantno) A da niste vi ta Jevrejka? Da vi niste ta koja se drznula... I kako ste se uopšte usudili da uđete u ovu kuću?!... Gubite mi se ispred očiju!... Smesta!

Ela: Ali, Hanse!

Hans: (besno) Zar ste još tu?! (drekne) Gubite se! Napolje!

Kon: (otvara vrata od plakara, proviri, zagleda unezvereno i odmah se povuče, a vrata ne zatvori sasvim)

Nepoznata: (istoga trenutka odlazi hitnim korakom)

Pojava 9

Hans: (gleda netremice u Elu i ne nalazi reči)

Ela: (zapanjena) Pa šta ćemo sad, Hanse?

Hans: Fantastično!... Nepojmljivo!... Takav jedan prevarant!... Molim te, dolazi ovamo i priča kako je čovek bez karaktera, do srži pokvaren, podlac, hulja, kukavica, životinja, a ovamo posle ispada da uopšte nije Jevrejin, nego običan, prost arijevac!...

Ela: Ali, Hanse, zar nisi srećan što je najzad otpala svaka sumnja da si čist arijevac?

Hans: E, srećan, srećan... Nije meni bilo loše ni sa tom jevrejskom krvlju u meni... Nemaš pojma koliko ti to olakšava život; učiniš ne znam kakvu svinjariju i stalno veruješ i govoriš da to ne činiš ti, nego ta prokleta jevrejska krv u tebi! ..

Ela: Daj da vidim te hartije.

Hans: (pružajući joj hartije; kao odsutan) Bogamu, i sada je dovoljno ovo parče hartije, pa da svega toga nesatne iz tebe... Najzad, ta žena je mogla i da umre... mogla je da me ne nađe... Hm!... A ko meni brani... (odlučno) Daj mi te hartije.

Ela: Ali, Hanse, ti valjda ne misliš... (zaprepašćenā, izmiče pred Hansom držeći hartije iza leđa).

(Nalaze Gertruda i Esner)

Pojava 10

Gertruda: Pa, je li ona žena otišla? (ne sačekavši odgovor) Znaš, Hanse, mi smo se dogovorili da pođemo na svadbeni put u Italiju.

Hans: Odlična ideja! Ništa se lepše ne može ni zamisliti... Nego, zete, meni je nešto palo na um u vezi sa tvojim romanom.

Esner: A šta to?

Hans: Pala mi je na um ideja za jedno novo poglavlje u tvom romanu. Dakle, zamisli ovako: odjednom se ispostavi da ONAJ Jevrejin nije bio Jevrejin, nego — arijevac.

Esner: Kako nije Jevrejin?

Hans: Tako, eto odjednom se ispostavi da je to bila zabluda.

Esner: Pa dobro, ali otkuda sve one promene u karakteru našeg junaka?

Hans: E, to bi ti kao romansijer morao da objasniš.

Gertruda: Hanse, molim te, kako može da ti padne na pamet tako nešto?

Hans: Dozvoli, valjda ćeš priznati da bi roman postao daleko interesantniji posle jednog tako neočekivanog obrta?

Gertruda: Okani se tih gluposti, Hanse, molim te!

Hans: A ja bih baš voleo da čujem kako bi se jedan romansijer izvikao iz takvog zapleta.

Esner: Tja... pa onda se cela ta građevina ruši kao kula od karata. Tu nema šta dalje da se razmišlja.

Gertruda: (obuzeta sumnjom) Hanse, ti valjda nećeš da kažeš...

Hans: Hoću, Gertruda, baš to hoću da kažem: onaj tip nije Jevrejin, nego je arijevac, čist arijevac. Uostalom, tu su njegove hartije.

Esner: Kako?! Onaj tip s kojim je Gertruda...

Ela: Ali, zete, nemojte biti toliko indiskretni!

Esner: Izvinite! Ja ne mogu dozvoliti da se jedno prostačko spanđavanje...

Ela: Ali, zete! Kakvi su to izrazi?!

Gertruda: Gde su te hartije?

Hans: Pokaži joj, Ela.

Gertruda: A zna li on za njih?

Hans: Ne. Nema ni pojma.

Gertruda: (odlično) Onda ćemo uništiti sve te hartije i tako imati čistu situaciju... Daj mi te hartije, Ela.

Ela: Ne dam!

Gertruda: Ne daš?! Kako? S kojim pravom?

Ela: Ne dam da upropastite tog nesrećnog mladog čoveka.

Gertruda: Ti si luda, Ela. Hanse, oduzmi joj to.

Hans: Ela, ti valjda nećeš dozvoliti da ti to silom oduzmem?

Ela: Ne dam vam! Ne dam i ne dam!

Gertruda: E, daćeš!

Hans: Ela, molim te!

Ela: Ne dam, čujete li? Ne dam da izvršite to razbojništvo!

(Nastaje otimanje. Ela beži oko stola, potom stane uza zid, sakrivajući hartije iza leđa)

Gertruda: Kristijane, šta si stao? Priđi joj s leđa!

Hans: (povuče Elinu ruku sa hartijama, Ela ga ujede za ruku, Hans drekne) Ti ujedaš! Šta ti pada na pamet?!

Ela: (viče) Doktore! Doktore!

(Kon izlazi iz plakara)

Pojava 11

Kon: Kakvo je to nasilje? Šta se ovde događa?

Hans: On je prisluškiavao! Kladim se da je prisluškiavao!

Kon: Svakako. To je tradicija ove kuće. Gospođo, molim vas dajte mi moje dokumente.

Ela: Izvolite (*pruža mu hartije*).

Kon: (*udubi se u čitanje; onda tiho*) Ne mogu da dođem k sebi! Da li ja to sanjam? (*Dubok uzdah*) Najzad slobodan! Najzad priznat za čoveka!... Gospođo, za ovo samo vama dugujem! Vaš gest me je duboko dirnuo. U času kad treba ponovo da zakoračim u život, vi mi vraćate veru u čoveka!

Ela: Biću srećna ako sam to zaista postigla. Ja vam od sveg srca čestitam! (*pruža Konu ruke, i on ih usrdno ljubi*) A sada možete da nam se predstavite.

Kon: Svakako. Ja sam doktor Adolf Amrin.

Hans: I šta sad?

Kon: Najpre moramo prečistiti naše račune.

Hans: Račune? Kakve račune?!

Kon: Ja tražim svoj udeo u zaradi i — otpremninu.

Hans: Pa ovaj čovek je poludeo!

Kon: Tako? Ali gospodin kolega je u svojoj monografiji naučno utvrdio od koga su poticale ideje za vaše poslove.

Hans: Ideje?!... Ali, gospodine, vi vrlo dobro znate da sam ja sve radio iz svoje glave, da sam sam stvarao i nalazio poslove, a vi ste ih samo ocenjivali sa etičke strane, u pogledu rasnih karakteristika.

Kon: Znači, ja sam ih samo ocenjivao? Dobro. A ako ja sada obavestim Gestapo za ono pola miliona pari vojničkih cokula sa donovima od hartije, hoćete li i tada reći da sam ja samo »ocenjivao«?

Esner: To je najordinarnija ucena. To nije dostojno jednog arijevca, gospodine.

Kon: Mislite... A ja opet smatram da bi ovo bila prilika, veoma zgodna prilika, da se afirmišem kao arijevac! I kao patriot!... Pa da. Svakako... To ću ja i uraditi!... Ja to moram učiniti! Jer, zamislite da dođe do rata! Pola miliona naših mladih vojnika obuveni u obuću sa donovima od hartije, to je pola miliona promrzlih i gangrenoznih nogu. Zar ne, gospodine kolega?

Gertruda: (*zaprepašćena*) Za ime božje, Kristijane! O čemu govori ovaj čovek?!

Esner: I ja to sada prvi put čujem. Ja se nikad nisam upuštao u podrobnosti Hansovog poslovanja.

Kon: Je li moguće?! Da li da vam verujem, gospodine kolega? Uostalom, evo sada ste upućeni.

Svi: (*čuje i kao zanemeli*)

Kon: Pa?... Šta?... Da li će sada progovoriti savest? Šta kaže Hitlerjugend? Šta će učiniti predstavnik naše nauke?

Esner: Pa sad... uglavnom, mi trenutno imamo ovakvu situaciju: za-

sada nema rata. Prema tome, ne postoji neka neposredna opasnost. Zbog toga ne postoji ni potreba neke hitne i neophodne akcije. Dakle, imamo vremena da o svemu u miru i natenane razmislimo.

Kon: Odlična ideja. Slažem se. Onda se ja vraćam na svoj prvobitni predlog: dobit podeliti na četiri ravne časti. Napišite lepo ček, gospodine savetniče, a onda me ekspedujte u inostranstvo.

Hans: (šetajući po sobi) Sto mu gromova, pa šta da radim?

Ela: Ali dragi Hanse, ako se mora...

Gertruda: Jadni Kristijane, eto naše životno delo!

Esner: Strašno! Sve ode u vodu!

Kon: Zašto, kolega? Ja se ne slažem s vama. Doduše, vaše životno delo neće biti od onako epohalnog značaja kao što ste vi mislili, ali će ostati kao dragocen doprinos nauci o nižim i višim rasama.

Esner: Kako vi to mislite?

Kon: To je veoma prosto. Dovoljno je da dopišete poglavlje o kome vam je govorio gospodin savetnik. Naravno, morali biste promeniti i naslov dela. Ja predlažem ovaj: »Bajka o višim i nižim rasama«. Možete reći i zabluda, ili — mit.

Ela: Ali, doktore, to valjda neće onemogućiti ostvarenje Gertrudinih životnih snova? Kako ćeš reći zvaničnoj medicini, Gertruda: »Gospodo, ja sam svoga brata preobrazila u Jevrejina, a vi sada objasnite kako i zašto!« Jel beše tako?

Hans: (za to vreme ispisuju ček) Ostavi to, Ela! (Konu) Evo vam, gospodine, ali ja od vas tražim časnu reč...

Kon: Jasno. Dajem vam svoju najčasniju, najarijevskiju časnu reč... I ostavljam vam svoju jevrejsku dušu, kad vam je već tako ugodno sa njom. Svoje hartije ću poneti, a vi zamislite da ih nije ni bilo. Ili da ste ih stvarno uništili. Jedna majušna laž više ili manje neće poljuljati temelje vaše rasne teorije.

Esner: Bogamu, ja tu zaista ništa ne razumem!... (zbunjen i smeten) A onda još i to dete...

Hans: Dete?!... More, za dete manje-više!... Pa vidite da je gospodin doktor lično došao da se izvini!

Kon: Jeste. A sad — zbogom i hvala na gostoprimstvu! Gospodine savetniče! Gospođice Gertruda! Uvaženi gospodine kolega (pokloni se svakom ponaosob; onda Eli) Zbogom, gospodo! Vama imam najviše da zahvalim. Vi ste moj spasilac! (usrdno joj ljubi ruku).

Ela: Pa onda spasite i vi mene. Vodite me iz ove kaljuge! Ja ne želim ni časa više da ostanem ovde. Povedite me sa sobom!

Kon: U dobar čas! Biću najsrećniji čovek na svetu! (polazi zagrlivši Elu).

Hans: Jeste li videli: pare mi uzima, ženu mi otima!

Esner: Jeste li videli: tačno kao u mom romanu!

(Zavesa)

Kraj

S A D R Ź A J :

	Strana
Ivan Ivanji: <i>Mladić od osamdeset godina</i> — Žak Konfino	VII
Skica za bibliografiju — — — — — — —	1
Žak Konfino: <i>Krv nije voda</i> — — — — — — —	9

Jedini mogući odgovor, on gotovo stavlja u usta gledaoca, ostavljajući mu ipak dovoljno materijala za dalja sopstvena ispitivanja, što znači da je komad sažet i lako ga je prihvatiti, iako je jednostavan i bufo-zabavnog karaktera.

Komad je konstruisan po klasičnim principima. Šta bi bilo, kad bi...? Za osnov, autor ne uzima prosečnost, jer to nije tipično. Tipično je upravo ono što obuhvata suštinu pojave i, u datom slučaju tipičnost je urodila glupošću. Glupost u ovom komadu nije slučaj, ona je organski neizbežan rezultat logičkog razvoja pojave kao što je hitlerizam i njegova rasistička teorija. Moglo se dogoditi da je Nemač koji je nastradao u automobilskoj nesreći, bio prevezen u obližnju jevrejsku bolnicu; moglo se isto tako dogoditi da je nastala potreba za transfuzijom i da mu je lekar Jevrej, nemajući rezervne krvi, dao litar krvi iz sopstvenih žila. Da li se na tom tlu mogla razviti ljubav između sestre spasenoga i lekara? Naravno. Moglo se takođe dogoditi da je devojka posle toga stupila u Hitlerjugend i da se zatrovala rasističkom teorijom. Zato počinje da opaža kod brata jevrejske osobine. To je samo karakteristična crta rasističke sugestije koja je uticala na mladu histeričnu patriotkinju. Moglo se desiti da je lekar posle bekstva iz koncentracionog logora tražio spasa kod svog pacijenta kome je nekad spasao život, kao i kod devojke koja je nekad bila zaljubljena u njega. Sasvim prirodno. Tako se može razumeti i svaka naredna scena, sve dotle dok hitlerovska devojka nije zanela sa jevrejskim lekarom. I tako to ide do završne scene, kada će se pokazati da je lekar koji se vaspitavao u jevrejskoj kući, pošto je bio uzet iz sirotinjskog doma i usvojen — čistokrvan arijevac. Da li se i to moglo dogoditi? Naravno. U životu se dešavaju mnogo komplikovanije situacije. Konglomerat sveg ovog qui pro quo zajedno s poslednjom iznenađujućom scenom u životu jeste moguć. To znači da se besmislica ukazuje u završnoj sceni u svojoj svojoj razgoličenosti. Na osnovu čitavog niza mogućih sticaja okolnosti postavljenog u logičnom redu, komad je majstorski sačinjen, i svojom strukturom podseća na klasičnu komediju.»

